

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

ARTŪRAS PAKALNIŠKIS
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA
FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ KLAIPĖDOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINĖ
CHARAKTERISTIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Lekt.dr. T.Rudzkis

Vilnius, 2006

FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ KLAIPĖDOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINĖ
CHARAKTERISTIKA

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ SAMPRATA	6
2. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ LIETUVOJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA IR JŲ VIETA LIETUVOS NUSIKALSTAMUMO KONTEKSTE	11
3. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ KLAIPĖDOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA.....	20
3.1. Finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje vieta Lietuvos finansinio nusikalstamumo kontekste.....	21
3.2. Nusikaltimų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta, kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje.....	29
3.3. Nusikaltimų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje.....	31
3.4. Nusikaltimų bankų veiklai kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje.....	33
4. FINANSINIŲ NUSIKALTĖLIŲ ASMENYBĖS TURINYS.....	33
5. IŠVADOS	42
6. PASIŪLYMAI.....	44
7. LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	45
8. SANTRAUKA.....	49
9. SUMMARY.....	50
10. PRIEDAI.....	51

IVADAS

Neretai girdime terminą „finansiniai nusikaltimai ar nusikaltimai finansų sistemai”, tačiau retai kur galime rasti platesnį šio termino paaiškinimą ar reiškinio apibūdinimą. Dėl informacijos trūkumo visuomenė dažnai nesupranta ir neskiria tikrosios šios sąvokos paskirties bei nesuvokia šio proceso daromos žalos valstybės finansų sistemai. Dažnai finansiniai nusikaltimai yra tapatinami su nusikaltimais valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, t.y. situacijos, kada koks nors aukštas valstybės pareigūnas piktnaudžiauja tarnyba bei pasisavina nemažas pinigų sumas ar paima kyšį už tam tikrų veiksmų atlikimą ar neatlikimą ir pan., buitinėje kalboje iš karto yra įvardijamos „finansiniais nusikaltimais”.

Finansiniai nusikaltimai – tai problema, kurią sprendžia ir įstatymų leidėjai, ir teisėtvarkos darbuotojai. Nors dauguma kalba apie šešėlinę ekonomiką ir finansinius nusikaltimus organizuoto nusikalstamumo kontekste, tačiau pastarieji tuo neapsiriboja. Tai susiję su visomis finansinių machinacijų formomis. Finansinius nusikaltimus trumpai ir lakoniškai būtų galima apibrėžti kaip nusikaltimus, nurodytus LR BK XXXII skyriuje. Šiais nusikaltimais destrukūrizuojama valstybės finansinė sistema, iškreipiama reali valstybės finansų sistemos padėtis, skatinami infliaciniai procesai, pažeidžiami sąžiningo verslo principai, sudaromos sąlygos plisti ypač sunkiems nusikaltimams.

Visose išsivysčiusiose valstybėse yra pripažįstama, kad kova su finansiniais nusikaltimais yra viena iš svarbiausių priemonių, siekiant paveikti organizuotą nusikalstamumą, kadangi šis neigiamas procesas leidžia įstatymų pažeidėjams plėsti neteisėtą veiklą, kuri pažeidžia teisėto verslo dalyvių interesus bei žlugdo valstybės finansų sistemą. Apskritai nukenčia valstybė, o drauge ir jos piliečiai.

Ši baigiamojo darbo tema pasirinkta atsižvelgiant į tyrimo praktinį poreikį, jos aktualumą bei problemas, nes plačiau ši tema Lietuvoje nėra nagrinėta, neatlikta specialių tyrimų. Be to, šiame darbe apibendrinami svarbiausi finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje ir Lietuvoje charakteristikos ypatumai, įvertintas negausus turimas teorinis bei statistinių duomenų palikimas ir tuo pagrindu suformuotos prielaidos finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje ir Lietuvoje latentiskumui, kaip reiškiniiui, trukdančiam kovoje su finansiniais nusikaltimais, mažinti.

Rašant magistro baigiamąjį darbą, naudotasi kriminologijos, baudžiamosios teisės bei proceso, finansų ir mokesčių teisės, tarptautinės teisės, ekonomikos, psichologijos, administravimo ir kitų mokslų žiniomis, Lietuvos Respublikos įstatymais bei poįstatyminiais aktais, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM ir kitų teisėsaugos įstaigų praktine bei teorine medžiaga,

specialistų moksliniais darbais, taip pat užsienio autorių medžiaga bei informacija interneto puslapiuose.

Objektas – finansiniai nusikaltimai Klaipėdos apskrityje, finansinių nusikaltėlių asmenybės turinys.

Dalykas – finansinių nusikaltimų samprata, kokybinių, kiekybinių ir struktūrinių pokyčių ypatumai, finansinių nusikaltėlių asmenybę apibūdinantys požymiai.

Tikslas – atskleisti finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kriminologinės charakteristikos ypatumus.

Uždaviniai:

1. Atskleisti finansinių nusikaltimų reglamentavimą teoriniu aspektu.
2. Apžvelgti finansinių nusikaltimų tendencijas Lietuvoje.
3. Išskirti finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kokybinius, kiekybinius ir struktūrinių pokyčių ypatumus.
4. Remiantis finansinių nusikaltimų mechanizmo analize bei asmeniškai atliktais tyrimais, atskleisti finansinių nusikaltimų latentiškumo determinaciją, nustatyti priemones šiam reiškiniui mažinti.
5. Atlikti finansinių nusikaltėlių asmenybės turinio analizę.

Metodai:

1. Literatūros šaltinių analizė finansinio nusikaltimo sampratos, kokybinių, kiekybinių ir struktūrinių pokyčių ypatumų, finansinio nusikaltėlio asmenybės turinio klausimais (atlikus literatūros šaltinių analizę, darbe pateikiamos apibendrintos išvados).
2. Anketavimas (siekiant nustatyti asmenų suvokimo, kas tai yra finansiniai nusikaltimai, kokia ir kam jais daroma žala, lygi taip pat, remiantis gautais rezultatais, nustatyti, šių nusikaltimų latentiškumo mastą, jo priežastis ir suformuoti bei pateikti pasiūlymus finansiniam nusikalstamumui ir jo latentiškumui mažinti, darbe atliktas empirinis tyrimas).
3. Pirminių duomenų sisteminimas ir apibendrinimas (statistinių bei empirinio tyrimo duomenų pagrindu darbe atskleisti finansinių nusikaltimų kiekybiniai, kokybiniai ir struktūrinių pokyčių ypatumai, išskirtos šių nusikaltimų latentiškumo problemos, atlikta finansinių nusikaltėlių asmenybės turinio analizė).
4. Lyginamosios analizės metodas (pateikiami finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje ir Lietuvoje kiekybinių, kokybinių ir struktūrinių pokyčių ypatumai bei tipinio nusikaltėlio Lietuvoje ir finansinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės turinio analizė).

Hipotezė:

1. Daroma prielaida, kad kovoje su finansiniais nusikaltimams, kaip reiškiniu, destrukūrizuojančiu finansų sistema, tiek Lietuvoje, tiek Klaipėdos apskrityje labiausiai trukdo tokių nusikaltimų didelis latentškumo lygis.

Darbo struktūra

Darbą sudaro keturi skyriai. Pirmajame skyriuje atskleidžiama finansinio nusikaltimo sąvoka. Antrajame ir trečiajame – aptariami esminiai šio reiškinio istorinės raidos, kokybiniai, kiekybiniai ir struktūrinių pokyčių aspektai. Remiantis statistiniais duomenimis, išanalizuota atskirų nusikaltimų finansų sistemai kriminologinė charakteristika, nurodomi atlikto tyrimo rezultatai. Paskutiniame skyriuje pateikiama finansinių nusikaltėlių asmenybės turinio analizė.

Planuojant tyrimo atlikimą, pasirinkta tyrimo imtis 95 respondentai. Asmenys, tiesiogiai susiję su tiriamu reiškiniu ir turintys specialių žinių: aštuoniolika Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyriaus pareigūnų, šeši Klaipėdos miesto apylinkės ir Klaipėdos apygardos prokuratūros prokurorai, dvidešimt vienas Klaipėdos apskrities Valstybinės mokesčių inspekcijos Operatyvaus valdymo skyriaus darbuotojas. Respondentais taip pat buvo pasirinkti asmenys, kurie savo veikloje privalo laikytis įstatymų reikalavimų, už kurių nesilaikymą numatyta baudžiamoji atsakomybė LR BK nusikaltimai finansų sistemai skyriuje. Šią tyrimo dalyvių grupę sudaro trisdešimt Klaipėdos mieste ir Klaipėdos apskrityje registruotų didelių bei dvidešimt mažesnių įmonių vadovų ir buhalterių. Atsižvelgiant į respondentų kompetenciją ir jų gebėjimą atsakyti į specifinius klausimus, buvo sudarytos dviejų tipų anketos, kurios buvo pateiktos skirtingų grupių asmenims.

1. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

Finansinių nusikaltimų sąvokos analizę būtina pradėti nuo nusikaltimo ir baudžiamojo nusizengimo sąvokų, kurios pateikiamos galiojančiame Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau LR BK) 11 str. 1 d. ir 12 str.¹. Nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas arba neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Baudžiamasis nusizengimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas arba neveikimas), už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą. Kadangi baudžiamieji nusizengimai yra veikos, atitinkančios visus nusikaltimų objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, toliau baigiamajame darbe bus įvardijami nusikaltimais ar nusikalstamomis veikomis.

Nei finansinio nusikaltimo, nei nusikaltimo finansų sistemai sąvokos Baudžiamasis kodeksas nepateikia, tačiau galima teigti, jog tai yra pavojingos ir baudžiamuoju įstatymu uždraustos veikos, kuriomis kėsinama į Lietuvos ekonominės sistemos posistemę – finansų santykius. Kitaip tariant, finansų santykiai (finansų sistema) yra finansinių nusikaltimų rūšinis objektas, kuris yra saugomas baudžiamosios teisės normomis, numatytomis LR BK XXXII skyriuje.

Apibrėždami finansų sistemą ir jos funkcijas, turime paminėti, kad rinkos ekonomikoje finansinė sistema vaidina esminį vaidmenį, materializuojant interesus, jungiant visų rūšių resursus su išlaidomis bei lėšų kaupimu. Finansinė sistema laikytina visų šalies resursų paskirstymo centru. Stabiliai funkcionuojant finansinei sistemai, sukuriama naujos darbo vietos, stabilizuojasi kainos, pritraukiamos investicijos, kurios skatina ekonomikos augimą. Finansų sistemos tikslas – sudaryti sąlygas finansinių santykių dalyviams parduoti arba nusipirkti prekę bei paskolinti arba pasiskolinti pinigų. Dažnai šiuos finansinių santykių dalyvius rinkoje suveda finansiniai tarpininkai (bankai, investicijų kompanijos ir kt.)². Būtent finansų paskirstomoji ir perskirstomoji funkcijos suteikia objektyvią galimybę formuoti bei kaupti piniginius (finansinius) fondus visiems ekonomikos struktūriniais padaliniais ir įvairaus valdymo lygiais visapusiškiems visuomeniniams poreikiams tenkinti. Finansinė sistema, reguliuodama kapitalo, prekių, darbo judėjimą, valstybinį biudžetą, siekia makroekonominio stabilizavimo, kuris apibūdinamas kainų stabilumu, centrinio banko savarankiškumu, finansinių institucijų (komercinių bankų, investicinių bendrovių, vertybinių popierių biržos, atitinkamų valstybinių įstaigų ir kt.) sukūrimu³.

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

² Gaidienė Z. Finansų valdymas. – Vilnius: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998. P. 11.

³ Naudužas V. Lietuvos finansinės sistemos raida // Litas. 1995-05-30. P.13.

Finansų organizavimas ir valdymas Lietuvos Respublikoje priklauso finansų-kredito sistemos kompetencijai. Finansų sistema – tai specialus finansinis aparatas, užsiimantis piniginių lėšų mobilizavimu, paskirstymu ir efektyviu jų panaudojimu valstybės ekonomikos plėtojimui, socialinėms programoms, krašto apsaugai ir valdymui. Ją sudaro finansų valdymo administracija su atitinkamomis ministerijomis, žinybomis bei institucijomis, kurioms Lietuvos Respublikos įstatymais yra pavestas finansų administravimas. Finansų sistema yra nustatomi finansiniai kreditiniai santykiai valstybėje ir ūkio subjektuose. Kiekvieną šių santykių sferą aptarnauja tam tikra finansų sistemos grandis. Finansų aparato veikla yra glaudžiai susijusi su ekonominių kategorijų esme, funkcijomis ir pan. Finansų sistemos organizacinė sandara remiasi visų jos grandžių savitarpio bendradarbiavimo bei vieningumo principais.

Lietuvos finansų sistemą sudaro šios grandys: Lietuvos Respublikos Finansų ministerija, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, savivaldybių ekonomikos ir finansų skyriai, Lietuvos Respublikos ministerijų bei departamentų finansų padaliniai, visų rūšių įmonių finansų padaliniai, Lietuvos Respublikos bankai (Centrinis bankas, komerciniai bankai ir kt. kredito įstaigos) ir kt.⁴ Svarbiausią vietą valstybės finansų sistemoje užima Finansų ministerija, kuri įgyvendina valstybės finansinę politiką. Normaliai valstybės veiklai ir jos funkcijoms vykdyti būtini pakankami finansiniai išteklių, kuriuos paprastai sudaro bendravalstybiniuose (centralizuotuose) ar specialiuosiuose (tikslinės paskirties) fonduose sukaupti išteklių, būtini tiek centrinės, tiek vietinės valdžios funkcijoms vykdyti. Todėl itin svarbus vaidmuo tenka Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Finansų ministerijos ir jos teritoriniams padaliniams, kurie kontroliuoja, kad mokesčiai būtų mokami teisingai ir laiku. Surinkti mokesčiai sudaro šalies nacionalinio biudžeto, t.y. valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamas. Pažymėtina, kad nacionalinio biudžeto pajamos formuojamos, remiantis šalies mokesčių sistema, o valstybės mokestinės įplaukos sudaro apie 95 proc. nacionalinio biudžeto pajamų⁵. Svarbų vaidmenį finansų sistemoje vaidina Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (Sodra), kuri sudaro ir vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Kredito sistemai atstovauja įvairūs Lietuvos Respublikos bankai. Svarbiausią vietą užima Lietuvos bankas, kuris reguliuoja pinigų ir kredito apyvartą, organizuoja bankų vidaus ir užsienio atsiskaitymus, nustato lito kurso reguliavimo sistemą, skelbia oficialų lito kursą ir kt.

⁴ Smalenskis G. Finansai. I dalis. – Vilnius: Homo Liber, 2001. P. 18.

⁵ Buškevičiūtė E., Pukelienė V. Valstybės mokesčių sistema. – Kaunas: Technologija, 1998. P. 9.

Pažymėtinas ir visų rūšių įmonių finansinės (buhalterinės) apskaitos padalinių tarnybų vaidmuo Lietuvos Respublikos finansų sistemoje. Visų rūšių įmonės, veikiančios šalyje, iš savo gamybinės bei komercinės veiklos pelno, darbuotojams priskaičiuoto atlyginimo už darbą sumoka priklausančias mokesčių ir kt. įmokų sumas į bendravalstybinius finansinių išteklių fondus – valstybės biudžetą, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą ir pan. Taigi, nuo įmonių finansų tvarkymo būklės priklauso ne tik įmonių, bet ir centralizuotų finansinių išteklių fondų sudarymo būklė.

Minėtus santykius reglamentuojančios teisės normos sudaro finansų teisė, kuri nustato finansinių teisinių santykių subjektams teises ir pareigas, susijusias su buhalterinės apskaitos tvarkymu, deklaracijų teikimu, mokesčių apskaičiavimu ir sumokėjimu, finansinių operacijų atlikimu.

Finansiniai nusikaltimai yra ekonominių nusikaltimų rūšis, apimanti siauresnę ekonomikos sritį - finansų sistemą.

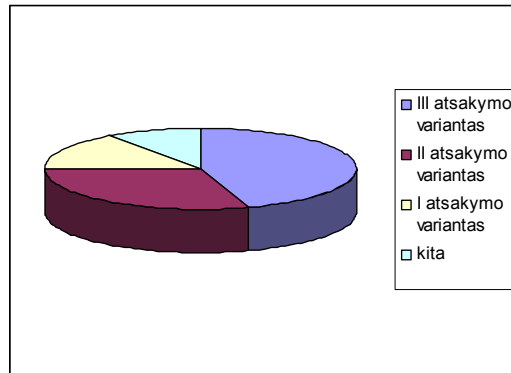
Ekonominiais nusikaltimais įvardinamos, įmonių savininkų, vadovų ir jiems atstovaujančių asmenų, taip pat valstybės pareigūnų ir tarnautojų bei asmenų neturinčių specialiųjų subjekto požymių savanaudiškos, tęstinės nusikalstamos veikos, padaromos ekonominio verslo srityje, išleidžiant į apyvartą netikrus pinigus, pažeidžiant valstybės, privataus verslo, vartotojų ekonominius interesus ar vertybinių popierių apyvartos tvarką.

Išsamesnis, nusikaltimų ekonomikai, apibūdinimas pateikiamas Mykolo Romerio universiteto doc. dr. Ryšardo Burdos daktaro disertacijoje – Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Todėl, šiame baigiamajame darbe, nesigilinsime į ekonominių nusikaltimų sampratos analizę⁶.

Empirinio tyrimo metu, anketinės apklausos būdu, buvo apklausti trisdešimt Klaipėdos mieste ir Klaipėdos apskrityje registruotų didelių bei dvidešimt mažesnių įmonių vadovai ir buhalteriai. Nustatyta, kad šios grupės, respondentai sąvoką „Finansiniai nusikaltimai“ bei jais daromą žalą supranta savaip: 45 proc. įmonių vadovų ir buhalterių nurodė, kad finansiniai nusikaltimai - tai visos nusikalstamos veikos, kuriomis pažeidžiamos ekonomikos, finansų bei valdymo sritis reguliuojančios normos, 30 proc. nurodė, jog - tai nusikalstamos veikos, kuriomis kėsinamasi į valstybės finansų sistemą, 15 proc. respondentų teigė, kad - tai nusikalstamų veikų grupė, numatyta LR BK nusikaltimai finansų sistemai skyriuje, o 10 proc. pateikė kitus atsakymų variantus, tarp kurių buvo tokie: kaip kyšininkavimas - korupcija, valstybės lėšų iššvaistymas ar

⁶ Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/LTA.- V., 2000. P.22-25.

pasisavinimas ir kt. Tarp didelių ir mažų įmonių darbuotojų atsakymų rezultatai skyrėsi nedaug, todėl atskirai nenagrinėtini. Įmonių vadovų ir buhalterių atsakymų rezultatai apie sąvoką „Finansiniai nusikaltimai“ pavaizduoti grafiškai (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas. Respondentų atsakymų į klausimą - „Jūsų nuomone, kas tai yra „Finansiniai nusikaltimai“?“, pasiskirstymas

Didžioji dauguma, 70 proc. apklaustųjų, nurodė, jog finansiniais nusikaltimais žala daroma esamai finansų sistemai valstybėje, o apie 30 proc. respondentų atsakė – „privatiam verslui“.

Apibendrinami tyrimo rezultatus konstatuojame, kad dauguma šios grupės respondentų, sąvoką „Finansiniai nusikaltimai“ ir jais daromą žalą supranta netiksliai arba klaidingai.

Atsižvelgdami į tai, kad nagrinėjamų nusikaltimų samprata Lietuvos baudžiamojoje teisėje dar nėra iki galo apibrėžta, manytume, kad, analizuojant finansinius nusikaltimus kriminologiniu požiūriu, reiktų remtis bendrąja nusikaltimų finansų sistemai samprata ir nesigilinti į sąvokų atribojimo peripetijas. Taigi, toliau darbe pateikdami finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kriminologinę charakteristiką, remsimės tomis nusikalstamomis veikomis, kurios vyksta finansų sistemos srityje ir už kurias baudžiamoji atsakomybė yra numatyta LR BK XXXII skyriuje.

Apibendrinami galime teigti, kad finansiniai nusikaltimai - tai Baudžiamajame kodekse numatytos pavojingos veikos, kuriomis kėsiamasi į Lietuvos Respublikos finansų sistemą, vengiant mokėti mokesčius, išleidžiant į apyvartą netikrus pinigus, vertybinius popierius ar pažeidžiant šių vertybių apyvartos tvarką.

Pabrėžtina tai, jog nusikalstamų veikų ekonomikos srityje yra išties nemažai, jas tiria ir nagrinėja įvairios teisėsaugos institucijos, kaip antai: policija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba ir kt. Tačiau atsižvelgdami į šio baigiamojo darbo kryptį ir temą, analizuosime tik tų nusikalstamų veikų kriminologinę charakteristiką, kuriomis tiesiogiai daroma žala Lietuvos Respublikos finansų sistemai, t.y. nusikalstamų veikų, numatytų senojo

baudžiamojo įstatymo nusikaltimų finansams skirsnyje (322 - 329² str.) ir galiojančio LR BK nusikaltimai finansų sistemai skyriuje (213 – 324 str.)⁷.

Šios nusikalstamos veikos skirstytinos į tris grupes:

1. Nusikaltimai, susiję su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta.
2. Nusikaltimai, susiję su mokesčių ir įmokų vengimu.
3. Nusikaltimai banko veiklai.

Apžvelgdami šį skirstymą, kartu atskleisime šių nusikalstamų veikų reglamentavimo raidą šiuolaikinėje Lietuvoje.

Kaip žinome, iki 2003-05-01 Lietuvos Respublikoje galiojo 1961 m. priimtas Baudžiamasis kodeksas, kurio normos nebuvo pritaikytos reguliuoti santykių, atsiradusių po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, kai keičiantis ekonominės erdvės sąlygoms ir įsigalėjus visiškiems rinkos santykiams, su ekonomikos augimu didėjo ir šešėlinės ekonomikos sumos, kas lėmė nusikalstamumo didėjimą. Todėl siekiant efektyviau kovoti su nusikalstamumu tiek ekonomikos, tiek kitose gyvenimo srityse, buvo būtina keisti ir taisyti buvusias BK normas bei papildyti naujais baudžiamojo įstatymo straipsniais galiojusį Baudžiamąjį kodeksą.

Nusikaltimai, susiję su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta yra plačiausia nusikaltimų finansų sistemai grupė, kuriai priklauso nusikaltimai, numatyti galiojančio LR BK 213, 214, 215, 216, 217, 218, 224 str. Senajame BK ši veikų grupė buvo šiek tiek kitokia ir jai buvo priskiriamos nusikalstamos veikos numatytos 326, 327, 327¹, 328, 328¹, 329 str. Apžvelgiant šių nusikalstamų veikų reglamentavimo raidą, pažymėtina, kad LR BK 214, 215 str. numatytų nusikaltimų požymiai senojo BK normose atsirado tik po 2000-06-15 papildymo ir buvo įtvirtinti viename baudžiamojo kodekso 327¹ str⁸.

Nusikaltimams, susijusiems su mokesčių ir įmokų vengimu, priskiriamos veikos numatytos galiojančio baudžiamojo įstatymo 219, 220, 221, 222, 223 str. Šiai grupei priskiriamų nusikaltimų teisinis reglamentavimas, lyginant su senuoju BK, pasikeitė nedaug. Senajame BK prie tokių veikų priskiriami nusikaltimai, numatyti 322, 323, 324, 325 str.

Nusikalstamos veikos, susijusios su mokesčių ar įmokų vengimu, yra skirstomos į du pogrupius: nusikaltimus apskaitos tvarkai ir nusikaltimus mokesčių administravimui.

Nusikaltimams apskaitos tvarkymui priskiriamos veikos, numatytos LR BK 222, 223 str.,

⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 232 (1), 242 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 327 (1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1559.

senojo BK 322 ir 323 str. Paminėtina, kad iki 1993 m., pirma nurodytos veikos nebuvo kriminalizuotos ir tik 1993-01-28 senasis BK buvo papildytas 162¹ ir 162² straipsniais, nustatančiais atsakomybę už aplaidų ir apgaulingą apskaitos tvarkymą⁹. Šie nusikaltimai iki 1994-07-19 buvo ūkinių nusikaltimų skirsnyje, vėliau nusikaltimų finansams, o dabar nusikaltimų finansų sistemai skyriuje. Jais pažeidžiami finansinės apskaitos principai bei finansinės informacijos pateikimo tvarka.

Nusikaltimai mokesčių administravimui – tai nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 219, 220, 221 str., senojo BK 324, 325 str., kuriomis kėsinama į Lietuvos Respublikos turto ir pajamų deklaravimo bei mokesčių sumokėjimo sistemas.

Nusikaltimai banko veiklai numatyti senojo BK 326¹, 326², 329¹, 329² str. Pažymėtina, kad galiojančio LR BK skyriuje - nusikaltimai finansų sistemai, įstatymų leidėjas atsisakė panašaus turinio normų. Kadangi minėtose normose yra kitų nusikaltimų požymių bei nesivadovaujant vien tuo, kad bankai yra svarbiausia kredito institucijų dalis, šios specialios normos galiojančiame LR BK nebuvo įtrauktos ir priskirtos prie nusikalstamų veikų finansų sistemai.

Šiai grupei priklauso keturi nusikaltimai, kurių objektas – bankų veikla, o tiksliau tariant, paskolų išdavimo, gavimo ir gražinimo tvarka.

Reikėtų paminėti, kad visi BK straipsniai, reglamentuojantys bankų veiklą, atsirado ne nuo skirsnio „nusikaltimai finansams“ priėmimo dienos, o buvo priimti 1996-01-18 įstatymu¹⁰. Šį įstatymą paskatino priimti 1995 metų pabaigoje kilusi bankų krizė, kurios priežastimi tapo didelių paskolų negražinimas. Naujų LR BK straipsnių priėmimo tikslas – uždrausti banko darbuotojams, atsakingiems už paskolų išdavimą, piktnaudžiauti tarnyba ir užkirsti kelią paskolų negražinimui.

2. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ LIETUVOJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA IR JŲ VIETA LIETUVOS NUSIKALSTAMUMO KONTEKSTE

Šioje darbo dalyje pagrindinės finansinių nusikaltimų tendencijos bus analizuojamos bendro nusikalstamumo Lietuvoje kontekste (žr. 1-2 lenteles). Nagrinėjami duomenys, apims laikotarpį nuo 1995 iki 2005 m., nes ankstesni, tokio pobūdžio statistiniai duomenys niekur nebuvo kaupiami ir sisteminami.

⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 5-90.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 311, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 321(1), 324, straipsnių pakeitimo ir papildymo 326(1), 326(2), 329(1), 329(2), 329(3) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 9-217.

1 lentelė. Finansinių nusikaltimų vieta Lietuvos nusikalstamumo kontekste 1995-2000 metais¹¹

		1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	60813	68025	75816	78149	77108	82370
2.	Užregistruota finansinių nusikaltimų	1102	1182	1360	2118	1651	1305
3.	<i>Užregistruotų finansinių nusikaltimų lyginamoji dalis visų nusikaltimų atžvilgiu %</i>	<i>1.8</i>	<i>1.7</i>	<i>1.8</i>	<i>2.7</i>	<i>2.1</i>	<i>1.6</i>

2 lentelė. Finansinių nusikaltimų vieta Lietuvos nusikalstamumo kontekste 2001-2005 metais¹²

		2001	2002	2003	2004	2005
1.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	79265	72646	78773	83956	77932
2.	Užregistruota finansinių nusikaltimų	1630	1414	2539	3798	4488
3.	<i>Užregistruotų finansinių nusikaltimų lyginamoji dalis visų nusikaltimų atžvilgiu %</i>	<i>2.1</i>	<i>2</i>	<i>3.2</i>	<i>4.5</i>	<i>5.8</i>

Analizuodami šiose lentelėse pateiktus statistinius duomenis apie bendro nusikalstamumo dinamiką ir jame užimamą nusikaltimų finansų sistemai vietą Lietuvoje, pastebime, kad finansinių nusikaltimų dinamika bendro nusikalstamumo Lietuvoje atžvilgiu iki 2003 metų pasižymėjo stabilumu ir svyravimas neviršijo 1,1 proc., tačiau nuo 2003 iki 2005 m. pastebimas šių veikų lygio augimas, kuris, lyginant su 2002 metais, išaugo net 2,9 karto. Konkrečias šių tendencijų priežastis aptarsime, nagrinėdami atskirų nusikalstamų veikų kriminologines charakteristikas.

¹¹ Šaltiniai: Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys. Ataskaitos formos 1 – G // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g95.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g96.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g97.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g98.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g99.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2000.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2001.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2002.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g200304.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g200305-2.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/2004/1g200412.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/2005/1g200508.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/2005/1g200512.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-08.

¹² ten pat.

3 lentelė. Užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta dinamika Lietuvoje 1995-2005 metais¹³

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas (BK 213-327 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų	359	342	469	1362	660	617	919	658	1125	1107	1170
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	32,6	28,9	34,5	64,3	40	47,3	56,4	46,5	44,3	29,2	26,1
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	71	67	43	95	56	124	175	341	113	124	150
2.	Netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais; neteisėto mokėjimo instrumento ar jo duomenų panaudojimas (BK 214; 215 - 327 ¹ str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų	0	0	0	0	0	0	0	0	388	2048	2689
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	15.3	53.9	59.9
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	0	0	0	0	0	0	0	0	236	1543	1981
3.	Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas (BK 216 – 326 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų	9	5	6	4	4	3	4	1	11	9	8

¹³ ten pat.

b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	0.8	0.4	0.4	0.2	0.2	0.2	0.3	0.1	0.4	0.2	0.2
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	4	7	4	2	1	1	0	0	0	4	4
4.	Prekyba vertybiniais popieriais pasinaudojant viešai neatskleista informacija; manipuliavimas vertybinių popierių kaina (BK 217; 218 – 329 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų	272	331	206	51	27	6	13	7	78	2	3
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	24.7	28	15.2	2.4	1.6	0.5	0.8	0.5	3.1	0.1	0.1
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	193	343	174	80	28	7	5	6	76	1	0
5.	Netikrų ar suklastotų pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų pagaminimas, laikymas ar realizavimas (BK 224 – 328; 328 ¹ str.)											
c.	Užregistruota nusikaltimų	0	5	12	8	2	4	1	0	11	19	21
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	0	0.4	0.9	0.4	0.1	0.3	0.1	0	0.4	0.5	0.5
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	0	0	8	3	2	0	1	0	1	12	13

Trečios lentelės duomenys rodo, kad netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas yra gausiausiai užregistruojama šios grupės nusikalstama veika ir jos

lyginamoji dalis visų nusikaltimų finansų sistemai atžvilgiu svyruoja nuo 26,1 iki 64,3 proc. Šios nusikalstamos veikos užregistruojamų atvejų tiriamuoju laikotarpiu išaugo net 3,3 karto, tai sąlygojo šių nusikaltimų mažas išaiškinamumo lygis, kuris analizuojamu laikotarpiu, išskyrus 2002 metus, neviršijo 20 proc.

Iš lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad nusikalstamų veikų, numatytų senojo BK 327¹ str. normose, iki 2003 metų statistinėse ataskaitose nebuvo užfiksuota, tačiau, pasikeitus LR Baudžiamajam kodeksui, situacija kardinaliai pasikeitė ir nusikalstamų veikų, numatytų galiojančio LR BK 214 – 215 str., per trejus metus išaugo iki 2689, įgaudama didėjimo tendenciją, kurios nesustabdo ir didelis šių nusikalstamų veikų išaiškinamumas, siekiantis net 74 procentus.

Teigiama analizuojamo laikotarpio tendencija yra ta, kad labai sumažėjo nusikaltimų, susijusių su vertybinių popierių taisyklių pažeidimais, kurie 1995-1996 metais sudarė 25 - 28 proc., o 2004 - 2005 m. vos 0,1 proc., visų analizuojamų nusikaltimų. Ši teigiama tendencija aiškintina tvirta lito pozicija pinigų sistemoje, jo susiejimu su JAV doleriu, o vėliau su euro kursu.

Analizuojamu laikotarpiu pastebimas nusikaltimų, susijusių su pinigų plovimu, mažėjimas 1995 – 2002 m. laikotarpiu, daugiau kaip du kartus (nuo 9 nusikaltimų 1995 m. iki 4 nusikaltimų 2001 m., o 2002 m. buvo užregistruota tik viena tokia veika). Tai aiškinama efektyvia Lietuvos Banko priežiūros politika komercinių bankų atžvilgiu. Pasikeitus LR Baudžiamajam kodeksui, nuo 2003 m. pastebimas nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 216 str., augimas, kuris pasiekė 1995 metų lygį. Tai sietina su tuo, kad galiojančiame baudžiamajame įstatyme papildomai numatyta atsakomybė už nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą.

Laikotarpiu nuo 1995 iki 2002 metų nusikaltimų, numatytų senojo LR BK 328; 328¹ str., lygis mažėjo, tačiau kaip ir nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo atvejų, pasikeitus Baudžiamajam kodeksui, šių nusikaltimų skaičius smarkiai išaugo - ir 2005 metais buvo didžiausias per visą analizuojamą laikotarpį.

Užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, dinamika Lietuvoje 1995-2005 metais pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė. Užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, dinamika Lietuvoje 1995-2005 metais¹⁴

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	Mokesčių nemokėjimas (BK 219 - 325 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	58	39	48	48	74	68	53	48	66	36	34
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	5.3	3.9	3.5	2.3	4.5	5.2	3.3	3.4	2.6	1	0.8
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	22	26	34	37	33	42	40	38	40	27	20
2.	Neteisingų duomenų apie pajams, pelną ar turta pateikimas; deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas (BK 220; 221 – 324 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	134	164	149	160	224	137	152	169	169	149	146
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	12.5	13.9	11	7.6	13.6	10.5	9.3	12	6.7	3.9	3.3
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	66	100	80	75	96	81	120	145	86	104	96
3.	Apgaulingas apskaitos tvarkymas (222-323 str.)											
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	146	146	221	226	363	226	225	210	415	325	300

¹⁴ ten pat.

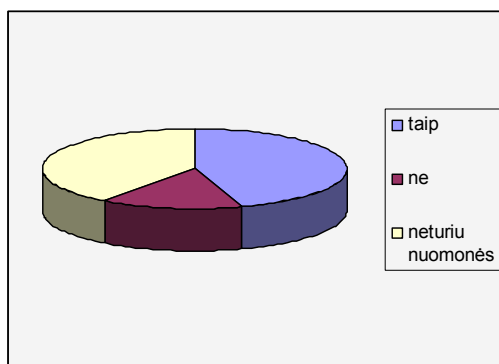
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	13.2	12.4	16.3	10.7	22	17.3	13.8	14.9	16.3	8.6	6.7
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	86	89	106	90	123	105	151	156	143	181	149
4. Aplaidus apskaitos tvarkymas (223-322 str.)												
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	124	147	234	252	290	230	229	219	262	163	176
b.	<i>Užregistruotų nusikaltimų lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu %</i>	11.3	12.4	17.2	11.9	17.6	17.6	14.1	15.5	10.3	4.3	3.9
c.	Išaiškinta užregistruotų nusikaltimų einamaisiais metais	84	87	150	160	166	156	161	141	127	140	131

Nusikalstamos veikos, susijusios su mokesčių ir įmokų vengimu, yra „grynieji“ nusikaltimai finansų sistemai, kurie labiausiai įtakoja šešėlinės ekonomikos egzistavimą ir nelegalių pajamų formavimąsi. Jos skirstomos į du pogrupius - nusikaltimus apskaitos tvarkai ir nusikaltimus mokesčių administravimui. Analizuojant nusikalstamas veikas mokesčių administravimui, išskiriami du analizuojamo laikotarpio periodai: nuo 1995 iki 1999 m. ir nuo 2000 iki 2005 m. Jeigu pirmo periodo metu pastebimas užregistruojamų nusikaltimų, susijusių su mokesčių administravimu, augimas apie 30 proc., tai antrajame periode, išskyrus 2003 metus, pastebimas šių nusikaltimų lygio mažėjimas (sumažėjo apie du kartus). Nors šių nusikaltimų skaičius analizuojamo laikotarpio pradžioje ir pabaigoje pakito nedaug, tačiau lyginamoji dalis visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu, išaugus jų skaičiui, žymiai sumažėjo – nuo 5,3 iki 0,8 proc. mokesčių nemokėjimo atvejų ir nuo 12,5 iki 3,3 proc. nusikaltimų, susijusių su neteisingų duomenų pateikimu. Vertinant šių nusikalstamų veikų išaiškinamumo rodiklius, galima daryti išvadą, kad neišaiškintų nusikaltimų absoliutus skaičius didėja sparčiau nei tiriamų nusikaltimų skaičius (žr. 4 lentelę).

Nagrinėjant nusikaltimus apskaitos tvarkymui, taip pat išskiriami du analizuojamo laikotarpio periodai. Pirmas periodas apima laikotarpį nuo 1995 iki 1999 metų, kada analizuojamų nusikalstamų veikų lygis augo daugiau nei du kartus. Tuo tarpu antrajame periode, nuo 2000 iki 2005 metų, pastebimas tendencingas šių nusikaltimų mažėjimas, išskyrus 2003 metus, kuriais šių nusikaltimų skaičius išaugo apie 2 kartus. Analizuodami šių nusikaltimų išaiškinamumo duomenis, matome, kad aplaidaus apskaitos tvarkymo atvejai išaiškinami apie 60 proc. - ir žymesnės tendencijos neišryškėja. Tuo tarpu apgaulingos apskaitos tvarkymo išaiškinamumas analizuojamo laikotarpio pradžioje, 1995-1996 m., buvęs stabilus apie 60 proc., vėliau ėmė sparčiai mažėti ir 1999 metais tesiekė 34 proc. Tačiau nuo 2000 metų vėl įgavo didėjimo tendencijas ir 2002 m. pasiekė 74 proc., nors 2003 m. išaugus bendram šių nusikaltimų skaičiui, nukrito iki 34 proc., o vėliau pakilo iki 50 proc. išaiškinamumo lygio ribos. Analizuojant šių nusikaltimų lyginamosios dalies visų finansinių nusikaltimų atžvilgiu duomenis, kaip ir nusikaltimų administravimo tvarkai, nors ir išaugus nusikaltimų skaičiui, lyginamoji dalis laikotarpio pabaigoje žymiai sumažėjo – nuo 13,2 iki 6,7 proc. apgaulingo apskaitos tvarkymo atvejų ir nuo 11,3 iki 3,9 proc. nusikaltimų, susijusių su aplaidžiu apskaitos tvarkymu (žr. 4 lentelę).

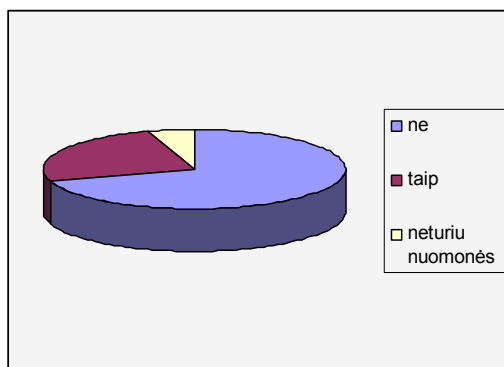
Išanalizavę pirma pateiktus duomenis, pastebime, kad realias grynų finansinių nusikaltimų tendencijas atspindi nusikaltimai, susiję su mokesčių ir įmokų vengimu. Kiti nusikaltimai finansų sistemai laikotarpiu 1995 – 2005 m., išskyrus nusikaltimus, susijusius su netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimu, laikymu arba realizavimu, buvo skaičiuojami atskirais vienetais, o duomenų apie nusikaltimų banko veiklai užregistravimo atvejus Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM statistinėse ataskaitose visai nėra pateikiama. Bendras nusikaltimų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimų skaičius, analizuojamu laikotarpiu išaugo apie 30 proc., tačiau nuo 2003 m. pastebima gana ryški šių nusikaltimų mažėjimo tendencija.

Anketinės apklausos metu FNTT prie LR VRM, prokuratūros ir Valstybinės mokesčių inspekcijos (toliau VMI) darbuotojai vienareikšmiai patvirtino, kad Lietuvos Respublikoje finansiniai nusikaltimai yra pakankamai aktuali problema. Tuo tarpu antros grupės respondentai, t.y. įmonių vadovai ir buhalteriai, problemos aktualumą vertino šitaip: „taip“ – 45 proc., „ne“ - 15 proc. ir „neturiu nuomonės“ – 40 proc. (žr. 2 paveikslą).

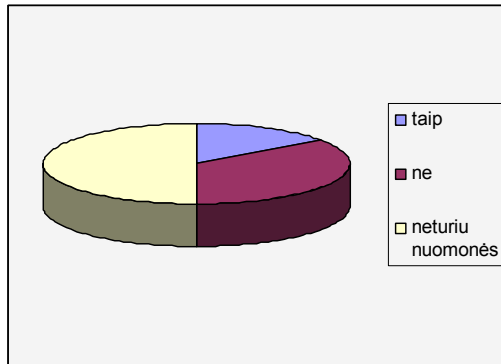
2 paveikslas. Respondentų atsakymų į klausimą - „Ar Lietuvoje pakankamai aktuali problema „Finansiniai nusikaltimai“?“, pasiskirstymas

Daugiau kaip 70 proc., tiesiogiai su tiriamuoju reiškiniu susijusių ir specialių žinių turinčių respondentų nurodė, kad sankcijos numatytos už finansinių nusikaltimų padarymą yra nepakankamai griežtos, 25 proc. nurodė priešingai, o 5 proc. apklaustųjų neturėjo nuomonės.

3 paveikslas. Respondentų atsakymų į klausimą - „Kaip Jūs manote ar sankcijos numatytos už finansinių nusikaltimų padarymą yra pakankamai griežtos?“, pasiskirstymas

Visai kitokia situacija išryškėja, išanalizavus antros grupės respondentų pateiktus duomenis, kurių atsakymai pasiskirstė taip: atsakymą „ne“ nurodė 35 proc., „taip“- 15 proc. ir net 50 proc.,- „neturiu nuomonės“ (žr. 4 paveikslą).

4 paveikslas. Respondentų atsakymų į klausimą - „Kaip Jūs manote, ar sankcijos, numatytos už finansinių nusikaltimų padarymą yra pakankamai griežtos?“, pasiskirstymas

Pirmos grupės respondentai kaip priemones, galinčias padėti sumažinti finansinių nusikalstamumą Lietuvoje, nurodė: sankcijų už tokių nusikaltimų padarymą griežtinimas, finansinių nusikaltimų latentškumo mažinimas, mokesčių mažinimas ir mokesčių reformos spartinimas. Pažymėtina, kad pirma nurodytų atsakymų variantų buvo pateikta apylygiai. Tuo tarpu kitos tyrimo dalyvių grupės nuomonė šiuo klausimu buvo tokia: finansinių nusikaltimų latentškumo priežasčių mažinimas, teisėsaugos institucijų veiklos gerinimas, mokesčių mažinimas bei finansinės padėties Lietuvoje gerinimas.

Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus, pirma aptartais klausimais, galima konstatuoti, jog dauguma respondentų suvokia, kad Lietuvoje finansinių nusikaltimų problema yra aktuali. Tai, kad gana daug, antros grupės respondentų, t.y. įmonių vadovų ir buhalterių, nurodė neturintys nuomonės apie finansinių nusikaltimų aktualumą ir sankcijų už šiuos nusikaltimus griežtumą, pabrėžia informacijos stoką šiais klausimais. Atlikto tyrimo duomenimis teiktini pasiūlymai finansiniam nusikalstamumui mažinti: finansinių nusikaltimų latentškumo mažinimas, sankcijų už tokių nusikaltimų padarymą griežtinimas, mokesčių mažinimas ir mokesčių reformos spartinimas.

3. FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ KLAIPĖDOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA

Šioje darbo dalyje apžvelgsime finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje vietą Lietuvos finansinio nusikalstamumo kontekste. Siekdami patvirtinti, kad finansinių nusikaltimų latentškumas yra itin didelis, analizuosime FNTT prie LR VRM metinėse veiklos ataskaitose užfiksuotus duomenis apie atliktus juridinių ir fizinių asmenų patikrinimus bei užregistruotų nusikaltimų santykį pagal gaunamus pranešimus apie nusikalstamas veikas ir pagal pareigūnų

surinktus duomenis. Taip pat pateiksime atskirų nusikaltimų finansų sistemai Klaipėdos apskrityje kriminologinę charakteristiką. Siekdami analizės išsamumo, tam naudosime FNTT prie LR VRM darbo rezultatų statistinius duomenis už laikotarpį nuo 1999 iki 2005 m., nes Lietuvoje niekur nėra kaupiami senesni, šioje baigiamojo darbo dalyje, analizuotini statistiniai duomenys, sisteminant visų teisėsaugos tarnybų darbo rezultatus.

3.1 Finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje vieta Lietuvos finansinio nusikalstamumo kontekste

Prieš pateikiant nagrinėjamų duomenų analizę, apžvelgsime Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM, kaip institucijos, kuriai tiesiogiai pavestos kovos su finansiniais nusikaltimais funkcijos, istorinius aspektus, veiklos tikslus ir prioritetines kryptis.

1997 m. vasario 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 90 buvo įsteigtas Mokesčių policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Mokesčių policijos atsiradimą lėmė besikeičiantys dabartinio gyvenimo ir valstybės poreikiai, jos uždavinys - padėti įvesti tvarką finansų, mokesčių srityje¹⁵.

Įsteigus Mokesčių policijos departamentą, jam buvo keliami svarbūs uždaviniai: aiškinti ir tirti veikas, susijusias su mokesčių mokėtojų apgaulingu ir aplaidžiu apskaitos tvarkymu, neteisingų duomenų apie pajamas ir pelną teikimu, mokesčių ir valstybinio socialinio draudimo įmokų vengimu, nustatyta tvarka patvirtintų ataskaitų nepateikimu, neteisėtomis finansinėmis operacijomis ir kitais su mokesčiais, finansais ir valstybiniu socialiniu draudimu susijusiais nusikaltimais ir pažeidimais.

Įsigaliojus Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymui nuo, 1998 m. sausio mėnesio mokesčių policijai pavesta įgyvendinti pinigų plovimo prevencijos priemones¹⁶.

2002-04-01 įsigaliojo Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas. Pagal šį įstatymą Mokesčių policijos departamentas prie LR VRM pertvarkytas į Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą prie LR VRM (toliau FNTT prie LR VRM). Nustatytos naujos, labiau valstybės finansų apsaugai specializuotos šios tarnybos funkcijos, išspręsta mokesčių administravimo sistemos institucijų revizijų ir kvotos funkcijų dubliavimo problema, nustatyti

¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. vasario 4 d. nutarimas Nr. 90 „Dėl mokesčių policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigimo“ // Valstybės žinios. 1997, Nr.12-252.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1997-07-04, Nr.64-1502.

specialūs, t.y. skirti tiesiogiai valstybės finansų apsaugos funkcijai vykdyti, tarnybos pareigūnų įgaliojimai¹⁷.

2002-07-01 LR Vyriausybei priėmus nutarimą Nr. 1023 „Dėl Revizijų departamento prie Finansų ministerijos steigėjo funkcijų vykdymo pavedimo ir reorganizavimo“ Vidaus reikalų ministro įsakymu buvęs Revizijų departamentas prie Finansų ministerijos prijungtas prie Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos perimant jo vykdytas funkcijas¹⁸.

2003-05-01 įsigaliojo nauji Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Įgyvendinant jų nuostatas, 2003 m. atliktas tarnybos pertvarkymas į ikiteisminio tyrimo įstaigą, parengti atitinkami žinybiniai dokumentai, detalizuojantys LR BK bei LR BPK vykdymą ir nustatantys FNTT prie LR VRM atitinkamų veikos sričių tvarkas: ikiteisminio tyrimo, ūkinės finansinės veiklos objektų tyrimo bei specialisto išvados pateikimo, FNTT prie LR VRM patikrinimų, atliekamų įgyvendinant Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugą, organizavimo ir kt. Įkurta Ikiteisminio tyrimo veiklos ir metodikos grupė, kuri analizuoja ikiteisminio tyrimo metu iškilusias problemas bei teikia padaliniamis metodinę pagalbą.

Nuo 2004 m. sausio mėn. įsigaliojo nauja Pinigų plovimo prevencijos įstatymo redakcija. Jame pakeistos pinigų plovimo, finansų įstaigų ir pinigų sąvokų apibrėžtys, įtrauktos naujos sąvokos, be to, praplėstos FNTT prie LR VRM teisės, įgyvendinant pinigų plovimo prevencijos priemones. Buvo papildytas sąrašas finansų įstaigų ir kitų subjektų, kurie privalo vykdyti pinigų plovimo prevencijos priemones, bei aiškiau apibrėžtos pačios pinigų plovimo prevencijos priemonės. Vykdamas minėto įstatymo reikalavimus, parengti ir priimti reikiami poįstatyminiai teisės aktai¹⁹.

Kaip skelbiama Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM internetinėje svetainėje, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos misija - apsaugoti valstybės finansų sistemą atskleidžiant nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, tarnybos tikslas - tobulinant veiklos metodus, mažinti finansinių nusikaltimų neigiamą poveikį valstybės finansams²⁰.

Pastebėtina, kad, besiplečiant Lietuvos ūkio subjektų tarptautiniams ryšiams nusikalstamos veikos finansų sistemai, vis dažniau tampa tarptautinėmis. Liberalizuojant verslą, didėja pavojus sulaukti įtartinų kilmės investuotojų. Nusikalstamų veikų schemas, kurias naudoja nusikaltėliai,

¹⁷ Lietuvos Respublikos Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 33-1250.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. 1023 „Dėl Revizijų departamento prie Finansų ministerijos steigėjo funkcijų vykdymo pavedimo ir reorganizavimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2823.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 117-5318.

²⁰ Šaltiniai: Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie LR VRM // <http://www.fntt.lt/lt/94/103>; prisijungimo laikas: 2006-10-24.

tampa vis sudėtingesnės. Dėl to nusikalstamų veikų finansų sistemai atskleidimas, ikiteisminis tyrimas ir prevencija tampa sudėtingesni, reikalaujantys vis didesnių darbo sąnaudų, aukštesnės darbuotojų kvalifikacijos, naujų technologijų taikymo, sudėtingesnių operatyvinės veiklos metodų panaudojimo, informacinių sistemų bei tarptautinio bendradarbiavimo vystymo²¹.

Šiuo metu prioritetas tarnybos dėmesys skiriamas nusikalstamų veikų, susijusių su pinigų plovimu, PVM grobstymu, Europos Sąjungos ir užsienio valstybių finansinės paramos lėšų neteisėtu gavimu ir panaudojimu, atskleidimui, tyrimui ir prevencijai. Šios nusikalstamos veikos daro itin didelę žalą valstybės biudžetui ir formuoja neigiamą šalies įvaizdį.

5 lentelė. FNTT prie LR VRM atliktų fizinių bei juridinių asmenų patikrinimų statistiniai duomenys Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 1999-2005 metais²²

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
a.	Atlikta patikrinimų Lietuvoje	4933	3359	2422	1899	1714	1245	1162
b.	Atlikta patikrinimų Klaipėdos apskrityje	207	194	157	155	138	49	99

Iš penktoje lentelėje pateikiamų duomenų matome, kad FNTT prie LR VRM atliekamų fizinių ir juridinių asmenų patikrinimų skaičius analizuojamu laikotarpiu pastebimai mažėja tiek Lietuvos, tiek Klaipėdos apskrities mastu. Toliau analizuodami užregistruotų nusikaltimų finansų sistemai dinamiką, analogiškų tendencijų nepastebėsime (žr. 9 lentelę), dėl to darytina išvada, kad atliekamų patikrinimų skaičius tiesiogiai neįtakoja atskleidžiamų nusikalstamų veikų kiekio. Taip pat galime teigti, kad FNTT prie LR VRM pareigūnų darbo profesionalumas didėja ir fizinių bei juridinių asmenų veiklos patikrinimai, kurių metu surinktų duomenų pagrindu vėliau pradedami ikiteisminiai tyrimai, atliekami tik turint pagrįstą ir išsamiai patikrintą informaciją apie nusikalstamos veikos padarymą.

6 lentelė. FNTT prie LR VRM iškeltų bylų, pagal gautus pranešimus ir pagal pareigūnų surinktus duomenis, statistika Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 1999-2005 metais²³

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Iškeltos bylos pagal gautus pareiškimus %							
a.	Lietuvoje	13,2	17,1	14,6	15,4	16,6	13,9	14,4

²¹ Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM 2006-2008-ųjų metų strateginis veiklos planas // <http://www.fntt.lt/uploads/docs/1%20a%20forma%20aktuali%20redakcija.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-11-02.

²² FNTT prie LR VRM atliktų fizinių bei juridinių asmenų patikrinimų statistiniai duomenys // Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM pareigūnų darbo rezultatų ataskaitos už 1999-2005 m.

²³ ten pat.

b.	Klaipėdos apskrityje	18,3	20,2	17,5	16,2	10,6	24	23,3
Iškeltos bylos pagal pareigūnų surinktus duomenis %								
a.	Lietuvoje	61,1	34,5	69,2	54,4	41,4	47,5	55,7
b.	Klaipėdos apskrityje	66,2	20	65,7	61,2	34,1	30,2	44,1

6-os lentelės duomenimis užregistruotų nusikalstamų veikų pagal gautus pareiškėjų skundus (pareiškimus), dalis analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai sudaro vos 15,1 proc. Lietuvoje ir 18,5 proc. Klaipėdos apskrityje, visų FNTT prie LR VRM užregistruojamų nusikaltimų. Tai patvirtina, kad žmonės nėra suinteresuoti pranešinėti apie daromus nusikaltimus finansų srityje. Tuo tarpu užregistruotų nusikaltimų pagal pareigūnų surinktus duomenis, statistiniai rodikliai yra visiškai priešingi - apie 50 proc. Lietuvoje ir 42,1 proc. Klaipėdos apskrityje. Pažymėtina, kad likusi dalis nusikalstamų veikų užregistruojama pagal iš VMI gaunamas medžiagas dėl mokesčių mokėtojų daromų pažeidimų.

Taigi, apibendrinant 6-os lentelės duomenis, darytina išvada, jog užregistruojamų ir išaiškinamų finansinių nusikaltimų kiekis priklauso nuo FNTT prie LR VRM ir VMI operatyvinį bei tiriamąjį darbą atliekančių pareigūnų kiekio, jų darbo krūvio, profesionalumo ir tarnybose teikiamų prioritetinių veiklos sričių, o nusikalstamos veikos, užregistruotos pagal gaunamus pareiškimus apie padarytas nusikalstamas veikas, sudaro tik apie 16 proc., ir tai patvirtina didelį šių nusikaltimų latentiškumo lygį.

Tam, kad preliminariai įsivaizduotume finansiniais nusikaltimais daromą žalą valstybės biudžetui, septintoje ir aštuntoje lentelėse pateikiame duomenis apie FNTT prie LR VRM išaiškintų nuslėptų mokesčių sumas.

7 lentelė. FNTT prie LR VRM išaiškintų nuslėptų mokesčių statistiniai duomenys Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 1999-2001 metais²⁴

		1999	2000	2001
Nuslėptų mokesčių suma Lt.				
a.	Lietuvoje	69567742	39618360	23900945
b.	Klaipėdos apskrityje	19254319	9236485	5404783

8 lentelė. FNTT prie LR VRM išaiškintų nuslėptų mokesčių statistiniai duomenys Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 2002-2005 metais²⁵

		2002	2003	2004	2005
Nuslėptų mokesčių suma Lt.					
a.	Lietuvoje	62117 198	71908259	37466576	57157903
b.	Klaipėdos apskrityje	13061717	2772279	3478628	1903916

Iš septintoje ir aštuntoje lentelėse pateikiamų duomenų matome, kad finansinių nusikaltimų ikiteisminio tyrimo bylose išaiškintų nuslėptų mokesčių suma analizuojamu laikotarpiu svyruoja nuo 23 900 945 iki 71 908 259 Lt Lietuvoje ir nuo 1 903 916 iki 13 061 717 Lt Klaipėdos apskrityje, t.y. vidutiniškai per metus išaiškinama nuslėptų mokesčių 46 443 912 Lt Lietuvoje ir 7 156 761 Lt Klaipėdos apskrityje. Palyginimui nurodome, kad Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos duomenimis 2005 metais į LR biudžetą buvo sumokėta 13 811 781 000 Lt mokesčių, o lentelėje nurodytų nuslėptų mokesčių metinis vidurkis sudaro 0,34 proc. Lietuvoje ir 0,05 proc. Klaipėdos apskrityje šios sumos²⁶.

Pereidami prie detalesnės atskirų nusikalstamų veikų analizės Klaipėdos apskrityje, apžvelgsime bendrai FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrityje užregistruotų nusikaltimų finansų sistemai vietą Lietuvoje užregistruotų finansinių nusikaltimų kontekste (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrityje užregistruoti nusikaltimai Lietuvoje užregistruojamų nusikaltimų finansų sistemai kontekste 1999 - 2005 metais²⁷

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Lietuvoje	533	301	240	312	766	488	448
Klaipėdos apskrityje	77	43	29	44	73	69	32
<i>Užregistruotų nusikaltimų Klaipėdos apskrityje lyginamoji dalis visų nusikaltimų finansų sistemai atžvilgiu %</i>	<i>14,5</i>	<i>14,3</i>	<i>12,1</i>	<i>14,1</i>	<i>9,5</i>	<i>14,1</i>	<i>7,1</i>

9-os lentelės duomenimis, laikotarpiu nuo 1999 iki 2005 metų FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrityje užregistruojamų nusikalstamų veikų lygis kito panašiai kaip ir visoje Lietuvoje,

²⁴ ten pat.

²⁵ ten pat.

²⁶ Šaltiniai: Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR Finansų ministerijos duomenys // <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=10121222>; prisijungimo laikas: 2006-11-08.

²⁷ FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikaltimų finansų sistemai statistiniai duomenys // Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM metinės veiklos ataskaitos. Forma IT-3, 1999-2005.

tik 2003 m. Klaipėdos apskrityje pastebimas mažesnis nusikaltimų lygio kilimas. Kaip matome, 1999 metais Lietuvoje užregistruota gana daug nusikaltimų finansų sistemai (533), kurių kiekis mažėjo iki 2001 m.: 2000 m. sumažėjo 43,5 proc., 2001 m. dar 20,3 proc. ir šiais metais buvo mažiausias per visą analizuojamą laikotarpį. 2002 m. pastebimas nusikaltimų augimas 23,1 proc., kuris labiausiai išsiskyrė 2003 m., kada nusikalstamų finansų sistemai užregistruota 2,5 karto daugiau, lyginant su 2002 m. duomenimis. Tačiau šis augimas buvo momentinis, o vėliau pastebimas šių nusikaltimų tendencingas mažėjimas, atitinkamai 2004 m. 41,9 proc. ir 2005 m. 8,2 proc.

Tokį ženklų 2003 metais FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikaltimų augimą galime paaiškinti tuo, kad 2003 metais pasikeitė Lietuvos Respublikos Baudžiamasis ir Baudžiamojo proceso kodeksai. Nusikaltimai finansų sistemai išsiskiria tyrimo specifika. Jeigu pagal seną, iki 2003-05-01, galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso normas, baudžiamąją bylą buvo galima pradėti praėjus laiko tarpui po nusikalstamos veikos fakto nustatymo bei dar iki baudžiamosios bylos pradėjimo reikėjo atlikti eilę procesinių veiksmų, tai galiojančio kodekso normos atlikinėti procesinius veiksmus iki bylos iškėlimo neleidžia, o ikiteisminis tyrimas, vadovaujantis galiojančio baudžiamojo proceso kodekso 169 str., kur nurodyta, kad, gavęs skundą, pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikalstamą veiką arba pats nustatęs nusikalstamos veikos požymius, prokuroras tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą²⁸. Todėl, įsigaliojus naujam Baudžiamojo proceso kodeksui, visose ikiteisminio tyrimo įstaigose turėtose medžiagose apie nusikalstamų veikų padarymą 2003-05-01 buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai, dėl to 2003 metais po gegužės 1 d. pastebimas ženklus nusikaltimų finansų sistemai augimas.

Nors pastebimos analizuojamų nusikaltimų lygio įvairios tendencijos, tačiau remdamiesi vien pateiktais statistiniais duomenimis, negalime teigti, kad daromų nusikaltimų finansų sistemai dinamika yra analogiška statistiniams duomenims, kadangi, remiantis 6-oje lentelėje pateikiamais statistiniais duomenimis, darytina prielaida, jog finansinių ir ekonominių nusikaltimų latentškumas, lyginant su kitais nusikaltimais, yra itin didelis.

Lietuvos kriminologų duomenimis ekonominių nusikaltimų latentškumas yra net 99 proc., tai reiškia, jog tik 1 proc. šių nusikaltimų yra išaiškinama ir registruojama²⁹. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad šie duomenys pateikti 1995 m., jie gali nebeatspindėti dabartinės situacijos, nes per šį laikotarpį stabilizavosi ekonominė padėtis valstybėje, buvo įsteigta nauja tarnyba kovai su

²⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 37-1341.

²⁹ Dapšys A., Jovaišas K. Ekonominiai nusikaltimai ir jų prevencijos Lietuvoje kryptys // Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką.-Vilnius, LTEI. 1995. P.91.

finansiniais nusikaltimais ir pan. Todėl, siekiant patikrinti šių duomenų objektyvumą, empirinio tyrimo metu atlikta šio reiškinių analizė.

Anketinės apklausos metu respondentams buvo pateikti klausimai apie finansinių nusikaltimų latentškumo lygį, jo priežastis ir galimus šios problemos sprendimo būdus.

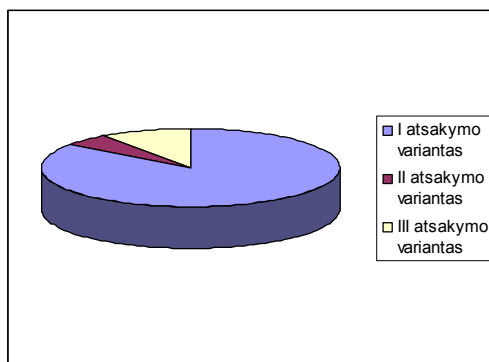
Didžioji dauguma, 95 proc. FNTT, prokuratūros ir VMI darbuotojų nurodė, kad Lietuvos Respublikoje finansinių nusikaltimų latentškumo lygis yra didesnis kaip 90 proc.

Šios grupės respondentai vieningai nurodė, kad dažniausiai finansiniai nusikaltimai nustatomi operatyvinėmis priemonėmis, tik Klaipėdos apskrities VMI darbuotojų nuomonės šiuo klausimu pasiskirstė taip: 60 proc. nurodė - operatyvinėmis priemonėmis, o 40 proc. teigė, kad dažniausiai informaciją apie finansinių nusikaltimų padarymą, gaunama iš viešų informacijos šaltinių, planinių ūkio subjektų patikrinimų metu.

Šių respondentų nuomonę patvirtina antros grupės tyrimo dalyviai, kurių 35 proc. nurodė, jog jiems yra tekę pažeidinėti įstatymus reglamentuojančius buhalterinės apskaitos, mokesčių mokėjimo, ataskaitų pateikimo tvarką ar kitais veiksmais daryti veikas, dėl kurių numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus finansų sistemai bei likti už tai nenubaustiems ir net 60 proc. šios grupės respondentų nurodė, jog jiems yra žinoma, kad kiti asmenys tai yra darę.

50 proc. pirmos grupės respondentų, finansinių nusikaltimų latentškumo priežastimi nurodė informacijos apie finansinius nusikaltimus stoką žiniasklaidoje (masinėse informavimo priemonėse), 35 proc. - problemos neaktualumą visuomenės piliečiams, o 15 proc. - baimę netekti darbo (verslo partnerių). Iš papildomai pateiktų atsakymų variantų išskirtini šie: baimė, kad nebus garantuojamas anonimiškumas, atlygio už suteiktą informaciją nebuvimas, dėl ko asmenys nėra suinteresuoti pranešinėti teisėsaugos institucijoms apie finansinių nusikaltimų padarymą, žmonių nusivylimas esama finansine padėtimi valstybėje ir valstybės valdymu.

Taip pat dauguma šios grupės respondentų nurodė, kad teisėsaugos pareigūnams apie daromus ir padarytus finansinius nusikaltimus asmenys praneša vedini asmeninių paskatų (siekiant keršto ar konkurentų „pašalinimo“). Tokią priežastį nurodė net 85 proc. visų apklaustųjų. Likusi respondentų dalis nurodė sekančias priežastis: siekiant teisingumo, siekiant išvengti nuostolių, dėl kitų asmenų nusikalstamų veiksmų ir baimę būti patrauktais baudžiamojon atsakomybėn (žr. 5 paveikslą).

5 paveikslas. Respondentų atsakymų į klausimą - „Kokių paskatų vedini asmenys praneša teisėsaugos pareigūnams apie daromus ir padarytus finansinius nusikaltimus?“, pasiskirstymas

70 proc., didelių įmonių darbuotojų nurodė, kad žmonės nėra linkę pranešti teisėsaugos institucijoms apie finansinių nusikaltimų darymą, dėl informacijos apie finansinius nusikaltimus stokos žiniasklaidoje (masinėse informavimo priemonėse). Tuo tarpu 75 proc. mažesnių įmonių darbuotojų nurodė baimę netekti darbo (verslo partnerių) arba problemos neaktualumą. Pažymėtina, kad tiek didelių, tiek mažų įmonių apie 20 proc. darbuotojų papildomai nurodė tokias problemas priežastis: abejonės, kad nebus garantuotas anonimiškumas, baimė netekti darbo, nežinojimas kuo pasireiškia finansinių nusikaltimų darymas.

Dauguma pirmos grupės respondentų nurodė sekančias priemones finansinių nusikaltimų latentiškumui mažinti: informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimą per masines informavimo priemones, anoniminių telefonų steigimą, atlygį už suteiktą informaciją.

65 proc. didelių įmonių atstovų kaip priemones, kurios paskatintu asmenis pranešti apie tokius nusikaltimus teisėsaugos institucijoms nurodė informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimą per masines informavimo priemones, o mažų įmonių atstovai daugiausiai nurodė anoniminių telefonų steigimą. Tiek didelių, tiek mažesnių įmonių virš 20 proc. atstovų nurodė galimą latentiškumo lygio mažinimo sprendimą – atlygį už suteiktą informaciją.

Atlikto tyrimo duomenų analizė patvirtina, jog finansinių nusikaltimų latentiškumo lygis itin didelis, nes finansiniai nusikaltimai dažniausiai išaiškinami operatyvinių priemonių pagalba. Tokio didelio latentiškumo priežastys nurodytos: informacijos apie finansinius nusikaltimus stoka žiniasklaidoje, baimė, kad nebus garantuojamas anonimiškumas bei baimė netekti darbo, problemos neaktualumas visuomenės piliečiams, atlygio už suteiktą informaciją nebuvimas, dėl ko asmenys nėra suinteresuoti pranešinėti apie finansinių nusikaltimų padarymą, žmonių nusivylimas esama finansine padėtimi valstybėje ir valstybės valdymu. Kaip priemonės kovai su šiuo reiškiniu buvo pasiūlytos: informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimas per masines

informavimo priemonės, anoniminių telefonų steigimas, atlygis už suteiktą informaciją. Tai paskatintų pranešti apie daromus ir padarytus nusikaltimus, nes šiuo metu dauguma tai daro tik iš asmeninių paskatų (siekdami keršto ar konkurentų pašalinimo).

3.2 Nusikaltimų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta, kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje.

Nagrinėdami atskirų nusikalstamų veikų, priskiriamų nusikaltimų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta kriminologinę charakteristiką Klaipėdos apskrityje, analizuosime FNTT prie LR VRM darbo rezultatų statistinius duomenis už laikotarpį nuo 1999 iki 2005 m.

10 lentelė. FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta, dinamika Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 1999-2005 metais³⁰

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas (BK 213-327 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	0	0	0	0	4	0	0
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	0	0	0	0	0	0	0
2.	Netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais; neteisėto mokėjimo instrumento ar jo duomenų panaudojimas (BK 214; 215 - 327 ¹ str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	0	0	0	1	6	2	0
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	0	0	0	0	1	0	0
3.	Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas (BK 216 – 326 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	0	3	3	1	10	9	9
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	0	0	0	0	0	1	2
4.	Prekyba vertybiniais popieriais pasinaudojant viešai neatskleista informacija; manipuliavimas vertybinių popierių kaina (BK 217; 218 – 329 str.)							

³⁰ FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikaltimų finansų sistemai statistiniai duomenys // Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM metinės veiklos ataskaitos. Forma IT-3, 1999-2005.

a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	10	5	0	0	1	0	0
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	1	0	0	0	0	0	0
5.	Netikrų ar suklastotų pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų pagaminimas, laikymas ar realizavimas (BK 224 – 328; 328 ¹ str.) – FNTT prie LR VRM užregistruota nebuvo							
6.	Vidutiniškai išaiškinta užregistruotų nusikaltimų, susijusių su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta, einamaisiais metais %							
a.	Lietuvoje	60	62,5	66,6	50	57,1	72,7	66,6
b.	Klaipėdos apskrityje	100	0	0	0	100	100	100

Analizuodami devintoje lentelėje pateikiamus duomenis, matome, kad nusikaltimai, susiję su neteisėta pinigų, mokėjimo kortelių, vertybinių popierių, pašto ženklų, važiavimo bilietų gamyba ar apyvarta 1999-2006 m., vidutiniškai sudarė tik 2,2 proc. visų FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikaltimų finansų sistemai Lietuvoje ir 1,5 proc. Klaipėdos apskrityje. Nagrinėjamu laikotarpiu šios nusikalstamos veikos registruojamos pavieniais atvejais ir nedaro didelės įtakos bendroms nusikaltimų finansų sistemai tendencijoms. Mažas šių veikų nustatymas aiškintinas tuo, kad tarnyboje yra nustatytos prioritėtinės nusikaltimų tyrimo kryptys, kurios nukreiptos tirti ir aiškinti „grynuosius“ nusikaltimus finansų sistemai, t.y. susijusius su mokesčių ir įmokų vengimu bei kai kurias kitas, pvz.: susijusias su nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimu, pridėtinės vertės mokesčio grobstymu ir kt. nusikalstamas veikas, kuriomis daroma didžiausia žala valstybės finansų sistemai. O dauguma 10-oje lentelėje nurodytų nusikalstamų veikų į šią kategoriją nepatenka, išskyrus nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas. 1999-2005 m. nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo (pinigų plovimo) atvejų užregistruota 55, iš kurių 3 Klaipėdos apskrityje. Iki 2003 m. šių nusikaltimų užregistruota palyginti nedaug. Manytume, kad tai susiję su efektyvia Lietuvos banko priežiūros politika komercinių bankų atžvilgiu bei FNTT prie LR VRM prioritėtinių tyrimo sričių paskirstymu. Nuo 2003 m. pastebimas staigus šių nusikalstamų veikų augimas, kuris padidėjo iki 3 kartų. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad, įsigaliojus naujai Pinigų plovimo prevencijos įstatymo redakcijai, joje pakeistos pinigų plovimo, finansų įstaigų ir pinigų sąvokų apibrėžtys, įtrauktos naujos sąvokos, be to, praplėstos FNTT prie LR VRM teisės, įgyvendinant pinigų plovimo prevencijos priemones. Ši tendencija taip pat siejama ir su Baudžiamojo kodekso pasikeitimu, nes galiojančiame LR BK buvo nustatyta atsakomybė ir už nusikalstamu būdu įgyto turto legalizavimą, ko senajame BK nebuvo numatyta.

Apžvelgiant šių nusikaltimų išaiškinamumo lygį, konstatuotina, kad Lietuvoje jis įvairiais metais svyravo nuo 50 iki 70 proc. Klaipėdos apskrityje buvo išaiškintos visos šios rūšies užregistruotos nusikalstamos veikos, tačiau daryti vienokias ar kitokias išvadas apie bendras išaiškinamumo tendencijas būtų sudėtinga, kadangi šios nusikalstamos veikos buvo užregistruojamos vienetiniiais atvejais ir neatspindi bendrų nusikaltimų finansų sistemai tendencijų.

3.3 Nusikaltimų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje

Šiai grupei priskiriamos nusikalstamos veikos, kurios labiausiai įtakoja šešėlinės ekonomikos egzistavimą ir nelegalių pajamų formavimąsi. Šių veikų išaiškinimas ir užkardymas yra prioritetingas FNTT prie LR VRM veiklos kryptys.

11 lentelė. FNTT prie LR VRM užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, dinamika Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje 1999-2005 metais³¹

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1.	Mokesčių nemokėjimas (BK 219 - 325 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	26	15	9	31	68	37	28
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	0	3	2	7	5	19	0
2.	Neteisingų duomenų apie pajams, pelną ar turtą pateikimas; deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas (BK 220; 221 – 324 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	146	73	48	67	136	90	75
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	25	14	9	11	19	10	5
3.	Apgaulingas apskaitos tvarkymas (222-323 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	248	129	129	139	380	264	248
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	39	20	14	19	13	34	19
4.	Aplaidus apskaitos tvarkymas (223-322 str.)							
a.	Užregistruota nusikaltimų Lietuvoje	100	76	51	74	161	84	88
b.	Užregistruota nusikaltimų Klaipėdos apskrityje	7	6	4	7	24	5	6

³¹ ten pat..

5.	Vidutiniškai išaiškinta užregistruotų nusikaltimų, susijusių mokesčių ir įmokų vengimu, einamaisiais metais %							
a.	Lietuvoje	72,2	74,1	75,3	71	59,3	64,1	69,7
b.	Klaipėdos apskrityje	71,4	76,8	76,2	70,5	64,6	71,6	72,4

11-os lentelės duomenimis konstatuotina, kad šios grupės nusikaltimų tiriamuoju laikotarpiu užregistruojama daugiausiai. Tos nusikalstamos veikos sudaro 97,8 proc. Lietuvoje ir 94,5 proc. Klaipėdos apskrityje vidutiniškai per metus FNTT prie LR VRM užregistruojamų nusikaltimų finansų sistemai. Analizuojant pateikiamą statistiką Lietuvoje, ryškiai išsiskiria šio laikotarpio trys periodai: 1999 – 2001 m., 2002 – 2003 m. ir 2004 – 2005 m. Pirmajame periode užregistruojamų nusikaltimų skaičius mažėjo vidutiniškai 2,2 karto, antrajame periode nusikaltimų vidutiniškai padaugėjo net 3,2 karto, kaip buvo minėta, tam daugiausia įtakos turėjo Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų pasikeitimas. Trečiajame etape pastebimas visų užregistruojamų nusikaltimų finansų sistemai nuoseklus lygio mažėjimas, kuris 2004-2005 m. laikotarpiu vidutiniškai sumažėjo 1,7 karto. Klaipėdos apskrityje šių nusikaltimų rodikliai yra panašūs, išskyrus LR BK 219 str. Šios nusikalstamos veikos lygio jokių tendencijų analizuojamu laikotarpiu neišryškėjo, nes kiekvienais metais užregistruojamų veikų skaičius stipriai keitėsi. Kitų nusikaltimų Klaipėdos apskrityje tendencijos, kaip ir Lietuvoje, išskiriamos į analogiškus tris periodus. Pirmame periode nusikaltimų lygis mažėjo vidutiniškai 2,5 karto, antrame - didėjo apie 2,1 kartą, o trečiajame etape vėl mažėjo apie 2 kartus.

3.4 Nusikaltimų bankų veiklai kriminologinė charakteristika Klaipėdos apskrityje

Nusikaltimai banko veiklai - tai nusikalstamos veikos, numatytos senojo BK 326¹, 326², 329¹, 329² str. Pažymėtina, kad galiojančiame LR BK skyriuje - nusikaltimai finansų sistemai, įstatymų leidėjas atsisakė panašaus turinio normų.

Išanalizavus FNTT prie LR VRM darbo rezultatų duomenis, nustatyta, kad nusikaltimų, susijusių su bankų veikla analizuojamu laikotarpiu užregistruota vos 3 atvejai 2002 metais. Tai galime paaiškinti tuo, kad šių nusikaltimų požymiai baudžiamajame įstatyme buvo įtvirtinti tik 1996 m., siekiant užkirsti kelią konkrečiam reiškiniui, t.y. 1995 metų pabaigoje kilusiai bankų krizei, kurios priežastimi tapo didelių paskolų negražinimas. Tačiau, pasibaigus bankų krizei, šių veikų kriminalizavimo bei priskyrimo nusikaltimų finansams grupei reikšmingumas išblėso, taip pat

darytina prielaida, jog, numačius baudžiamąją atsakomybę už šių veikų padarymą, buvo atliktas efektyvus prevencinis darbas, todėl, vėliau tokių veikų buvo nustatoma vienetiniai atvejai.

4. FINANSINIŲ NUSIKALTĖLIŲ ASMENYBĖS TURINYS

Žmogaus asmenybė – biologinių ir socialinių reiškinių kompleksas, biologinių, psichikos ir loginių žmogaus savybių sąveika su socialiniais reiškiniais. Tai yra vientisa žmogaus, kaip visuomeninių santykių dalyvio, socialinių ir psichinių bruožų ir savybių sistema, kurią sudaro asmenybės socialinio statuso, jos socialinių funkcijų ir dorovinės – psichologinės charakteristikos posistemės. Asmenybė yra vystimosi visuomenėje, socializacijos rezultatas, socialinių – psichologinių savybių visuma³².

Analizuojant finansinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės sampratą, pirmiausia verta panagrinėti sąvokos „nusikaltėlio asmenybė“ problemą. Kriminologijos literatūroje aprašytas įvairių autorių nuomones apie „nusikaltėlio asmenybės“ sąvoką galima sąlygiškai suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskiriami autoriai, kurie šią sąvoką naudoja, kalbėdami apie konkretų žmogų, padariusį nusikaltimą. Antrosios grupės autoriai „nusikaltėlio asmenybės“ sąvoką vartoja kaip bendrinę, apibūdinančią tam tikrą žmonių tipą. Jie nusikaltėlio asmenybe laiko savybių ir santykių visumą, apibūdinančią abstraktų baudžiamosios teisės draudimo pažeidimą, neigiamų kriminogeninių asmenybės bruožų, nulėmusių arba galėjusių nulemti nusikaltimo padarymą, visumą. Įvertinus skirtingų autorių teiginius, pritartina antrajai autorių grupei, kad nusikaltėlio asmenybė nėra tapati konkretų nusikaltimą padariusio žmogaus asmenybei. Taigi, šioje darbo dalyje nagrinėjama asmens, padariusio finansinį nusikaltimą, asmenybė. Ji galėtų būti apibrėžiama kaip įvairių socialinių ir socialiai reikšmingų požymių ir savybių visuma.

Siekiant pasiūlyti finansinio nusikaltėlio asmenybės struktūrą, tikslinga išnagrinėti kriminologijos literatūroje formuluojamą nusikaltėlio asmenybės struktūrą.

Dauguma autorių³³ nusikaltėlio asmenybės struktūroje pirmiausia išskiria socialinius demografinius bruožus. Į šią grupę įeina tokios asmens savybės: jo amžius, lytis, išsimokslinimas, užimtumas, šeimyninė padėtis ir kt. Antra bruožų grupė – teisinės moralinės savybės, apimančios nusikaltimo padarymo motyvą, tikslą, nusikaltimų kartotinumą, grupiškumą ir kai kurias nusikaltusio asmens socialines psichologines savybes.

³² Долгова А., Коробейников Б., Кудрявцев В., Панкратов В. Понятия советской криминологии. Методическое пособие. – Москва, 1985. С.50.

³³ P.vz., knygos „Личность преступника“. – Санкт Петербургас. 2004, bendraautoriai.

Iš Lietuvos kriminologų bene išsamiausia nusikaltėlio asmenybės struktūrą pateikia J. Bluvšteinas ir V. Justickis. Jie nusikaltėlio asmenybę struktūriškai vaizduoja kaip tam tikrą sistemą, susidedančią iš tokių blokų (posistemų): 1. teisiniai požymiai (padarytų nusikaltimų skaičius, kiekvieno jų teisinis įvertinimas, nusikaltimų padarymo laikas, vieta ir būdas, konkreti asmens bendrininkavimo forma grupiniuose nusikaltimuose, asmeniui taikytos bausmės ir t.t.); 2. demografiniai požymiai (lytis, amžius, šeimyninė padėtis, gyvenamoji vieta ir t.t.); 3. socialiniai, kultūriniai požymiai (išsilavinimas, dvasiniai poreikiai ir t.t.); 4. ekonominiai požymiai (būdai, kuriais asmuo užsidirba lėšų gyvenimui ir jo materialinė padėtis); 5. santykis su socialinėmis institucijomis, kuris gali būti trejopas: partnerystės santykis, išlaikytinio santykis arba priešiškus socialinėms institucijoms, siekis dezorganizuoti jų veiklą; 6. požiūris į socialines bendrijas; 7. požiūris į socialines normas; 8. socialiniai vaidmenys³⁴.

Remiantis kriminologinės statistikos duomenimis, taip pat įvertinus minėtus autorių analizuojamus nusikaltėlio asmenybės požymius, siūlytina tokia finansinio nusikaltėlio asmenybės struktūra:

1. Demografiniai požymiai: lytis, amžius, pilietybė.
2. Socialiniai kultūriniai požymiai: išsilavinimas.
3. Ekonominiai požymiai: užimtumas.
4. Teisiniai finansinio nusikaltėlio asmenybės požymiai: nusikalstamų veikų kartotinumai ir kriminologinis recidyvas, grupiškumas, bendrininkavimo, darant finansinę nusikalstamą veiką, rūšis.

Šioje finansinio nusikaltėlio asmenybės struktūroje išskirtos keturios savarankiškos savybių grupės. Kiekvienoje iš jų sukoncentruoti giminingi finansinio nusikaltėlio asmenybės bruožai, apibūdinantys skirtingus tokio žmogaus asmenybės požymių kompleksus.

Baigiamajame darbe analizuosime visų Lietuvoje ir FNTT prie LR VRM bei FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyriuje užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, asmenybės apibūdinančių požymių duomenis. Šie duomenys atspindi dvidešimties mėnesių laikotarpio, nuo 2003-05-01 iki 2004-12-31, Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM ruošose statistinėse ataskaitose bei FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyriaus Baudžiamųjų bylų registracijos žurnaluose. Kitais laikotarpiais ruošose statistinėse ataskaitose analizuotini duomenys nebuvo kaupiami arba yra neišsamūs. Atlikę nusikaltimus padariusių asmenų asmenybės apibūdinančių požymių analizę, pateiksime tipinio nusikaltėlio Lietuvoje ir finansinį nusikaltimą Lietuvoje bei Klaipėdos apskrityje padariusio asmens asmenybės bruožus.

³⁴Bluvšteinas J., Justickis V., Mikliušas R. / red. Bluvšteinas J. Kriminologija – Vilnius: Pradai, 1994. P 84-89.

Demografiniai požymiai:

Lytis. Vienas iš požymių, charakterizuojančių nusikaltėlio asmenybę, yra lytis. Kriminologijos literatūroje teigiama, kad nusikaltimus dažniausiai daro vyriškos lyties asmenys. Užsienio kriminologai nurodo, kad moterų nusikaltimai yra retai išaiškinami, už juos baudžiama taip pat retai arba labai švelniai. Moterys rečiau, nei vyrai, yra įtariamoms nusikaltimo padarymu, o jeigu įtariamoms – joms rečiau pateikiami kaltinimai; jeigu apkaltinamos – rečiau, nei vyrai, yra nuteisiamos³⁵. Minėtus kriminologinius teiginius, kad nusikalstamumas labiau būdingas vyrams, patvirtina ir žemiau pateikiami statistiniai duomenys (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal lytį³⁶

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Iš viso užregistruota asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas	43073	679	81
Moterų	4274	165	16
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>9,9</i>	<i>24,3</i>	<i>19,8</i>
Vyrų	38792	512	65
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>90,1</i>	<i>75,4</i>	<i>80,2</i>

Apibendrinami užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūrą pagal lytį, bendro nusikalstamumo kontekste vyrų ir moterų santykis yra 9:1. Tuo tarpu finansinio pobūdžio baudžiamosiose bylose tiek Lietuvoje, tiek Klaipėdos apskrityje situacija žymiai skiriasi: čia vyrų ir moterų santykis sumažėja iki 4:1. Tai aiškintina tuo, kad moterys yra mažiau linkusios daryti smurtines ar su turto grobimu susijusias nusikalstamas veikas, kurių padarymu yra įtariama didžioji dalis visų užregistruotų įtariamųjų. Moterims labiau būdinga daryti intelektualaus pobūdžio nusikaltimus, prie kurių priskiriami ir finansiniai nusikaltimai.

Amžius.

Kitas požymis, apibūdinantis nusikaltėlio asmenybę, yra amžius. Iš 13-os lentelės matome, kad Lietuvoje didžioji dalis nusikaltimus padariusių asmenų amžius nesiekia 30 m., tuo tarpu finansinius nusikaltimus padariusių asmenų amžius yra virš trisdešimt metų (žr. 13 lentelę).

³⁵Williams K.S. Textbook on Criminology. – Glasgow, 1994. P.467.

³⁶Šaltiniai: Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys. Ataskaitos forma 30-SAV // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/f30-200305-12.htm> // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/2004/f30-200412.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-15; FNTT prie LR VRM užregistruotų asmenų įtariamų padarius nusikalstamas veikas duomenys // Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM baudžiamųjų bylų registracijos žurnalai, 2003-2004.

13 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal amžių³⁷

Asmenų amžius	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
16-20 m.	11809	6	2
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>27,4</i>	<i>0,9</i>	<i>2,5</i>
21-30 m.	13451	140	21
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>31,2</i>	<i>20,6</i>	<i>26</i>
31-40 m.	8351	218	27
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>19,4</i>	<i>32,1</i>	<i>33,3</i>
Vyresni kaip keturiasdešimt metų	7728	313	31
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>17,9</i>	<i>46,1</i>	<i>38,3</i>

Pilietybė.

14 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal pilietybę³⁸

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Lietuvos pilietybė	42158	661	76
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>97,9</i>	<i>97,5</i>	<i>93,8</i>
Užsienio pilietybė	481	16	5
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>1,1</i>	<i>2,4</i>	<i>6,2</i>
Be pilietybės	422	0	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas, pilietybės atžvilgiu tiek bendro, tiek finansinio nusikalstamumo kontekste pasiskirstę apylygiai. Absoliuti tokių asmenų dauguma yra Lietuvos Respublikos piliečiai ir tik kiek daugiau nei du, o Klaipėdos apskrityje daugiau nei šešis procentus sudaro užsienio piliečiai bei asmenys be pilietybės. Tokią padėtį suformavo finansinių nusikaltimų specifika, kadangi fakultatyvinis kriterijus, apibūdinantis šiuos nusikaltimus, yra tai, kad jų padarymas, susijęs su kaltininko tarnyba, t.y. šių nusikalstamų veikų subjektai turėtų būti asmenys, turintys specialiuosius subjekto požymius – ūkio subjektų vadovai, buhalteriai, darbdaviai, atsakingi asmenys ir pan. Tokias pareigas užimantys asmenys dažniausiai yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Be to, dalis užsienio piliečių bei asmenys be pilietybės padaro tuos finansinius nusikaltimus, kurie nereikalauja specialaus subjekto, t.y. nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, ar netikrų pinigų pagaminimas.

³⁷ ten pat.

³⁸ ten pat.

Socialiniai kultūriniai požymiai:

Išsilavinimas. Statistinių duomenų nagrinėjimas parodė, kad asmenys, įtariamai padarę nusikaltimus, dažniausiai yra įgiję pradinį (13,5 proc.), pagrindinį (34,9 proc.), ar vidurinį (34,5 proc.), išsilavinimą, o tuo tarpu visų finansinius nusikaltimus padariusių asmenų vidurinį išsilavinimą yra įgiję 29,3 proc., aukštesnįjį 24 proc. ir aukštąjį 31,8 proc. Panašūs rezultatai gauti išanalizavus ir Klaipėdos apskrityje užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, duomenis (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal išsilavinimą³⁹

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Pradinis	5823	9	1
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>13,5</i>	<i>1,3</i>	<i>1,2</i>
Pagrindinis	15042	40	3
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>34,9</i>	<i>5,9</i>	<i>3,7</i>
Vidurinis	14845	199	14
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>34,5</i>	<i>29,3</i>	<i>17,2</i>
Profesinis	2484	50	3
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>5,8</i>	<i>7,4</i>	<i>3,7</i>
Aukštesnysis	2743	163	22
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>6,4</i>	<i>24</i>	<i>27,1</i>
Aukštasis	1700	216	38
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>4</i>	<i>31,8</i>	<i>46,9</i>
Neturintys išsilavinimo	411	0	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Tai, kad finansinius nusikaltimus daro vyresni asmenys, turi įgiję aukštesnį išsilavinimą, lyginant su visais asmenimis, padariusiais nusikaltimus Lietuvoje, galime paaiškinti tuo, kad tokios nusikalstamos veikos yra daromos ūkinėje – komercinėje srityje, vykdam finansinius sandorius, kas reikalauja tam tikrų žinių bei praktinių įgūdžių, kuriais pasižymi vyresnio amžiaus asmenys, įgiję vienokį ar kitokį išsilavinimą.

Ekonominiai požymiai:

Užimtumas. Iš ekonominių kriterijų, kaip labiausiai apibūdinanti finansinio nusikaltėlio asmenybės bruožus, išskyrėme užimtumą. Daugiausia tokių asmenų yra dirbančių ne valstybinėse institucijose ir užimančių tam tikras pareigas. 16-tos lentelės duomenimis tokie asmenys yra vadovai arba darbdaviai: šių asmenų grupė Lietuvoje sudaro net 73,2 proc., o Klaipėdos apskrityje 72,8 proc.

³⁹ ten pat.

visų finansinius nusikaltimus padariusių asmenų. Mažesnę grupę sudaro asmenys, dirbantys buhalteriais arba visai niekur nedirbantys (6,8 ir 9,7 proc.), Klaipėdos apskrityje (16 ir 8,6 proc.). Visai kitokią situaciją matome, nagrinėdami bendro nusikaltėlio užimtumo kriterijų. Konstatuotina, kad daugiausia nusikaltimus Lietuvoje daro asmenys, niekur nedirbantys - 54,7 proc., o lentelėje nurodytas pareigas užimančių asmenų lyginamoji dalis neviršija 2,1 proc.

16 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal užimtumą⁴⁰

Dirbantys ne valstybinėse institucijose ir niekus nedirbantys	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Vadovai	898	321	55
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>2,1</i>	<i>47,2</i>	<i>67,9</i>
Darbdaviai	137	26	4
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>0,3</i>	<i>3,8</i>	<i>4,9</i>
Buhalteriai	187	46	13
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>0,4</i>	<i>6,8</i>	<i>16</i>
Materialiai atsakingi asmenys	123	11	2
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>0,3</i>	<i>1,6</i>	<i>2,5</i>
Bankų sistemos darbuotojai	27	1	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>0,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0</i>
Nedirbantys	23580	66	7
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>54,7</i>	<i>9,7</i>	<i>8,6</i>

Gauti užimtumo duomenų rezultatai taip pat grindžiami finansinių nusikaltimų specifika, t.y. dauguma šių nusikalstamų veikų subjektai turėtų būti asmenys, turintys specialiuosius subjekto požymius – ūkio subjektų vadovai, buhalteriai, darbdaviai, atsakingi asmenys ir pan.

Teisiniai požymiai:

Kartotinumai ir kriminologinis recidyvas. Kartotinumai sąvoka didesnių diskusijų nekelia, o recidyvas yra suprantamas dvejopai. Baudžiamoji teisė recidyviniu nusikalstamumu laiko visumą nusikaltimų, kuriuos padaro asmenys, turintys neišnykusį ir nepanaikintą teistumą. Tuo tarpu kriminologijai aktualus faktinis recidyvas – visuma nusikaltimų, padarytų anksčiau teistų, nepriklausomai nuo teistumo išnykimo ar panaikinimo.

17 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal kartotinumą ir kriminologinį recidyvą⁴¹

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Asmuo pakartotinai padarė nusikalstamą veiką (kriminologinis recidyvas)	1674	4	2
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>3,9</i>	<i>0,6</i>	<i>2,5</i>
Asmuo padarė tos pačios rūšies nusikalstamą veiką	2164	5	1
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>5</i>	<i>0,7</i>	<i>1,2</i>
Asmens atžvilgiu priimtas apkaltinamasis nuosprendis dėl kitos nusikalstamos veikos	581	7	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>1,4</i>	<i>1</i>	<i>0</i>

Kaip matome iš 17-oje lentelėje pateikiamų duomenų nė vienos grupės nusikaltimus padariusių asmenų kartotinumą ir kriminologinio recidyvo lygis nėra didelis (neviršija 5 proc.). Tokių asmenų nuteisimas laikytinas veiksminga prevencine priemone. Dėl mažų kartotinumą ir kriminologinio recidyvo rodiklių šis požymis, formuojant nusikaltėlio asmenybės turinį, įtakos neturi ir plačiau nenagrinėtinas.

Grupiškumas. Kaip numatyta LR BK 24 str. bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susijusių pakaltinamų ir sulaukusių tam tikro amžiaus asmenų dalyvavimas, darant nusikalstamą veiką. Bendrininkavimo formos yra bendrininkų grupė, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas. Kiekvienos šios bendrininkavimo formos aprašymas pateiktas LR BK 24 str.

18 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal grupiškumą⁴²

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Iš viso	13991	84	15
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>32,5</i>	<i>12,4</i>	<i>18,5</i>
Bendrininkų grupėje	13589	51	10
<i>Lyginamoji dalis %</i>	<i>97,1</i>	<i>60,7</i>	<i>66,6</i>

⁴⁰ ten pat.

⁴¹ ten pat.

⁴² ten pat.

Organizuotoje grupėje	327	33	5
<i>Lyginamoji dalis %</i>	2,3	39,3	33,4
Nusikalstame susivienijime	43	0	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	0,3	0	0

Nusikaltimus darantiems asmenims grupiškumas nėra svetimas. Statistiniai duomenys, užfiksuoti 18 -toje lentelėje, rodo, kad grupėje nusikaltimus darantys asmenys veikė daugiau kaip 30 proc., o darant finansinius nusikaltimus, šis rodiklis neviršijo 13 proc., Klaipėdos apskrityje 19 proc. Kaip matome, nusikaltimų darymo metu asmenys dažniausiai veikė paprastoje bendrininkų grupėje. Organizuotoje grupėje finansinius nusikaltimus padariusių asmenų lyginamoji dalis, visų nusikaltimus padariusių asmenų atžvilgiu, yra žymiai didesnė, tačiau finansinius nusikaltimus padariusių, veikiant nusikalstamu susivienijimu, užregistruota nebuvo.

Bendrininkavimo rūšis. Išanalizavus 19-oje lentelėje pateiktus statistinius duomenis, konstatuotina, kad finansinius nusikaltimus Lietuvoje ir Klaipėdos apskrityje grupėje padarę asmenys dažniausiai buvo vykdytojai (64,3 ir 73,3 proc.), mažesnę dalį sudarė organizatoriai ir padėjėjai (12,3-8,3 ir 20-6,7 proc.), o kurstytojas iš viso nustatytas tik vienas. Tuo tarpu bendro nusikalstamumo kontekste asmenų, veikusių grupėje nusikaltimo padarymo metu, vaidmenų pasiskirstymas buvo kitoks: vykdytojai 6,7 proc., organizatoriai 2,7 proc., padėjėjai 4,1 proc.

19 lentelė. Užregistruotų asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, struktūra pagal bendrininkavimo rūšis⁴³

	Lietuvoje	FNTT prie LR VRM	FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrities skyrius
Vykdytojas	938	54	11
<i>Lyginamoji dalis %</i>	6,7	64,3	73,3
Organizatorius	374	12	3
<i>Lyginamoji dalis %</i>	2,7	12,3	20
Kurstytojas	133	1	0
<i>Lyginamoji dalis %</i>	0,1	1,2	0
Padėjėjas	572	7	1
<i>Lyginamoji dalis %</i>	4,1	8,3	6,7

Remiantis nusikaltimą padariusio asmens struktūros analize, galima apibūdinti tokio asmens asmenybę. Taigi, nusikaltimus Lietuvoje dažniausiai padaro vyriškos lyties, iki 30 m. amžiaus asmuo, turintis Lietuvos Respublikos pilietybę, įgijęs pradinį, pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą, nusikaltimo padarymo metu niekur nedirbantis, neteistas, veikiantis ne bendrininkų grupėje.

⁴³ ten pat.

Visai kitokie asmenybės bruožai išryškėja apibendrinus finansinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės požymius. Atlikus duomenų analizę, nustatyta, kad tiek Lietuvoje, tiek Klaipėdos apskrityje finansinių nusikaltėlių asmenybės bruožai yra panašūs. Finansinius nusikaltimus Lietuvoje dažniausiai padaro vyriškos lyties, virš 30 m. amžiaus asmuo, turintis Lietuvos Respublikos pilietybę, įgijęs aukštąjį, aukštesnįjį arba vidurinį išsilavinimą, nusikaltimo padarymo metu dirbantis direktoriumi, vadovu arba buhalteriu, neteistas ir veikiantis ne bendrininkų grupėje.

Šis finansinio nusikaltėlio portretas yra apibendrinta finansinius nusikaltimus darančių asmenų asmenybė. Suprantama, kad ne visi finansinius nusikaltimus darantys asmenys jį atitinka. Pvz., tai, kad finansinius nusikaltimus padarę asmenys anksčiau nėra padarę teisės pažeidimų, nereiškia, kad finansinių nusikaltimų nedaro jau anksčiau teisti asmenys; tai, kad dauguma finansinius nusikaltimus darančių asmenų yra Lietuvos Respublikos piliečiai, nereiškia, kad finansinių nusikaltimų nepadaro užsieniečiai ir pan. Tačiau apibendrinta finansinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybė gali pasitarnauti, kuriant finansinių nusikaltimų prevencijos sistemą.

Išanalizavus pagrindinius asmenybės bruožų skirtumus tarp finansinio ir tipinio nusikaltėlio, pabrėžtina, kad finansinius nusikaltimus daro vyresnio amžiaus asmenys, įgiję aukštesnį išsilavinimą ir nusikaltimo darymo metu dirbantys (dažniausiai vadovai ar darbdaviai).

IŠVADOS

1. Iškelta tyrimo hipotezė pasitvirtino. Tyrimo rezultatai rodo, kad finansinių nusikaltimų latentiškumo lygis yra itin didelis ir tai yra vienas ir ryškiausių veiksnių, trukdančių kovoje su finansiniais nusikaltimais.
2. Finansiniai nusikaltimai - tai Baudžiamajame kodekse numatytos pavojingos veikos, kuriomis kėsinama į Lietuvos Respublikos finansų sistemą, vengiant mokėti mokesčius, išleidžiant į apyvartą netikrus pinigus, vertybinius popierius ar pažeidžiant šių vertybių apyvartos tvarką.
3. Finansinių nusikaltimų lyginamoji dalis, bendro nusikalstamumo Lietuvoje atžvilgiu laikotarpiu nuo 1995 iki 2005 m. išaugo 3,2 karto. Analizuojamu laikotarpiu labai sumažėjo nusikaltimų, susijusių su vertybinių popierių taisyklių pažeidimais, o daugiausiai užregistruojamų nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių ir įmokų vengimu, bendras skaičius išaugo apie 30 proc., tačiau nuo 2003 m. pastebima gana ryški ir šių nusikaltimų mažėjimo tendencija.
4. Užregistruojamų ir išaiškinamų finansinių nusikaltimų kiekis priklauso nuo teisėsaugos institucijose operatyvinį bei tiriamąjį darbą atliekančių pareigūnų kiekio, jų darbo krūvio, profesionalumo ir institucijose teikiamų prioritetinių veiklos sričių, o nusikalstamos veikos, užregistruotos pagal gaunamus pareiškimus apie padarytas nusikalstamas veikas, sudaro tik apie 16 proc., ir tai patvirtina didelį šių nusikaltimų latentiškumo lygį.
5. Laikotarpiu nuo 1999 iki 2005 metų FNTT prie LR VRM Klaipėdos apskrityje užregistruojamų finansinių nusikalstamų veikų lygis kito panašiai kaip ir visoje Lietuvoje, tik 2003 m. Klaipėdos apskrityje pastebimas mažesnis nusikaltimų lygio augimas. Pagrindines šių veikų tendencijas atspindėjo nusikaltimai, susiję su mokesčių ir įmokų vengimu, kurie tiriamuoju laikotarpiu sudarė 97,8 proc. Lietuvoje ir 94,5 proc. Klaipėdos apskrityje visų FNTT prie LR VRM vidutiniškai per metus užregistruojamų nusikaltimų finansų sistemai.
6. Finansinių nusikaltimų latentiškumo lygis Lietuvoje yra itin didelis. Nurodytinos pagrindinės šio reiškimo priežastys: informacijos apie finansinius nusikaltimus stoka žiniasklaidoje; baimė, kad nebus garantuojamas anonimiškumas bei baimė neteikti darbo; problemos neaktualumas visuomenės piliečiams; atlygio už suteiktą informaciją nebuvimas,

dėl to asmenys nėra suinteresuoti pranešinėti apie finansinių nusikaltimų padarymą; žmonių nusivylimas esama finansine padėtimi valstybėje ir valstybės valdymu.

7. Finansinius nusikaltimus dažniausiai padaro vyriškos lyties, virš 30 m. amžiaus asmuo, turintis Lietuvos Respublikos pilietybę, įgijęs aukštąjį, aukštesnįjį arba vidurinį išsilavinimą, nusikaltimo padarymo metu dirbantis direktoriumi, vadovu arba buhalteriu, neteistas, veikiantis ne bendrininkų grupėje.

PASIŪLYMAI

Pasiūlymai, kuriuos įgyvendinus būtų galima mažinti finansinių nusikaltimų latentškumo lygį, kaip reiškinį trukdantį kovoje su finansiniais nusikaltimais:

1. Informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimas masinėse informavimo priemonėse.
2. Anoniminių telefonų steigimas.
3. Atlygio už suteiktą informaciją suteikimas.
4. Žmonių motyvacijos pranešinti teisėsaugos institucijoms apie tokių nusikaltimų padarymą didinimas.

Pasiūlymai finansinio nusikalstamumo mažinimui:

1. Finansinių nusikaltimų latentškumo mažinimas.
2. Sankcijų už tokių veikų padarymą griežtinimas.
3. Mokesčių mažinimas ir mokesčių reformos spartinimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.37-1341.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 232 (1), 242 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 327 (1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2000 07 05, Nr. 54-1559.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 5-90.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 311, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 321(1), 324, straipsnių pakeitimo ir papildymo 326(1), 326(2), 329(1), 329(2), 329(3) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 9-217.
7. Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 20-588.
8. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas 2001-11-06 Nr.IX-574 // Valstybės žinios. 2001, Nr.99-3515.
9. Lietuvos Respublikos Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 33-1250.
10. Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004-04-28, Nr. 63-2243.
11. Lietuvos Respublikos Pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1997-07-04, Nr.64-1502.
12. Lietuvos Respublikos Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003-12-17, Nr.117-5318.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 954 „Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“ // Valstybės žinios. 1993, Nr.12-1355.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. vasario 4 d. nutarimas Nr. 90 „Dėl mokesčių policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigimo“ // Valstybės žinios. 1997, Nr.12-252.

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. 1023 „Dėl Revizijų departamento prie Finansų ministerijos steigėjo funkcijų vykdymo pavedimo ir reorganizavimo” // Valstybės žinios. 2002, Nr.69-2823.

Teismų praktika:

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose (BK 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai)“ // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius, 2005.

Kita literatūra:

17. Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. – Vilnius, 2000.
18. Bagdonavičius S. Baudžiamoji teisė. Atskirų nusikaltimų ekonomikai ir finansams komentaras.– Vilnius: Standartų spaustuvė, 1998.
19. Baudžiamoji teisė, bendroji dalis. Antrasis papildytas leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
20. Baudžiamoji teisė, specialioji dalis 1 knyga. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
21. Baudžiamoji teisė, specialioji dalis 2 knyga. Antrasis papildytas leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
22. Bluvšteinas J., Justickis V., Mikliušas R. ir kt. / red. Bliuvšteinas J. Kriminologija – Vilnius: Pradai, 1994. P 84-89.
23. Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/LTA.- V., 2000. P.22-25.
24. Buškevičiūtė E., Pukelienė V. Valstybės mokesčių sistema. – Kaunas: Technologija, 1998.
25. Dapšys A., Jovaišas K. Ekonominiai nusikaltimai ir jų prevencijos Lietuvoje kryptys // Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. Vilnius: LTEI, 1995. P.91.
26. Gaidienė Z. Finansų valdymas. – Vilnius: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998. P. 11.
27. Gavelis V., Čepas A. Ekonominio nusikaltimo samprata // Ekonomika. 2002, Nr.57. P.7-15
28. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. Ekonomikos teorijos pagrindai. – Kaunas: Smaltijos leidykla, 2000.
29. Jovaišas K., Misiūnas J. Nusikaltimai finansams: įstatymų reformos kaštai // Teisės problemos. 1996.
30. Kiškis A. Nusikalstamumo Lietuvoje 2001 metais charakteristika. // Jurisprudencija, 2002, T.29(21).

31. Klimas T. Šiuolaikinis nusikalstamumas. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.
32. Kuklianskis S., Burda R. Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai. – Vilnius, 1998.
33. Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
34. Naudužas V. Lietuvos finansinės sistemos raida // Litas. 1995-05-30. P.13.
35. Piesliakas V. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybių bei JAV teisėje // Kriminalinė justicija: Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. – Vilnius, 1993. T.1. P.42.
36. Ragauskas P. Nusikalstamumo Lietuvoje teritoriniai skirtumai. – Vilnius: Teisės institutas, 2001.
37. Rudzkienė V. Lietuvos kriminalinių ir socialinių-ekonominių rodiklių ryšių analizė. // Jurisprudencija, 2002, Nr. 26(18). P.99-106.
38. Rimšelis E. Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas finansams pagal naująjį baudžiamąjį kodeksą // Apskaitos ir mokesčių apžvalga. 2002 sausis, Nr.1.
39. Smalenskas G. Finansai. I dalis. – Vilnius: Homo Liber, 2001.
40. Sutherland Edwin. White collar crime. N.Y. Dryden press. 1949.
41. Tiedmann K. International research task in the field of economic crime-from a criminological and jurisprudential point of view // Economic crimes. – Stockholm, 1989.
42. Williams K.S. Textbook on Criminology. – Glasgow, 1994.
43. Долгова А., Коробейников Б., Кудрявцев В., Панкратов В. Понятия советской криминологии. Методическое пособие. – Москва, 1985. С.50.
44. „Личность преступника“. – Sankt Peterburgas. 2004.
45. Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. – Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999.

Statistiniai duomenys:

46. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM pareigūnų darbo rezultatai 1999-2005.
47. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM metinės veiklos ataskaitos. Forma IT-3, 1999-2005.
48. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM baudžiamųjų bylų registracijos žurnalai, 2003-2004.

Publikacijos Internetė:

49. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie LR VRM // <http://www.fntt.lt/lt/94/103>; prisijungimo laikas: 2006-10-24.

50. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie VRM 2006-2008-ųjų metų strateginis veiklos planas // <http://www.fntt.lt/uploads/docs/1%20a%20forma%20aktuali%20redakcija.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-11-02.
51. Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys. Ataskaitos formos 1 – G // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g95.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g96.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g97.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g98.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g99.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2000.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2001.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g2002.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g200304.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/rd/1g/1g200305-12.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/2004/1g200412.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/rd/1g/005/1g200508.htm>; <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/2005/1g200512.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-08.
52. Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys. Ataskaitos forma 30-SAV // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/f30-200305-12.htm> // <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30/2004/f30-200412.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
53. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR Finansų ministerijos duomenys // <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=10121222>; prisijungimo laikas: 2006-11-08.

FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ KLAIPĖDOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA

Pagrindinės sąvokos (raktiniai žodžiai): finansiniai nusikaltimai, finansinių nusikaltimų latentiškumas, finansinių nusikaltimų kriminologinė charakteristika, finansinio nusikaltėlio asmenybė.

SANTRAUKA

Finansiniai nusikaltimai - tai Baudžiamajame kodekse numatytos pavojingos veikos, kuriomis kėsiamasi į Lietuvos Respublikos finansų sistemą, vengiant mokėti mokesčius, išleidžiant į apyvartą netikrus pinigus, vertybinius popierius ar pažeidžiant šių vertybių apyvartos tvarką.

Analizuojant kriminologinius tyrimus Lietuvoje, užsienio šalių literatūrą, Lietuvos Respublikos įstatymus, Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM statistines ataskaitas, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos metines veiklos ataskaitas, kriminologinę, baudžiamosios teisės ir kitų mokslo šakų literatūrą, darbe atskleidžiama finansinių nusikaltimų sąvokos esmė, išanalizuoti finansinių nusikaltimų kriminologinės charakteristikos ypatumai, apžvelgtos finansinių nusikaltimų tendencijos Lietuvoje 1995-2005 m., išskirti finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kokybiniai ir kiekybiniai bruožai, išnagrinėti struktūriniai pokyčiai ir jų ypatumai, remiantis finansinių nusikaltimų mechanizmo analize bei asmeniškai atliktais tyrimais pateiktos finansinių nusikaltimų latentiškumo priežasčių pagrindinės gairės, nustatyta, kokių priemonių reiktų imtis, kovojant su finansiniais nusikaltimais ir jų latentiškumu.

Kad ir kokiomis priemonėmis stengiamasi kovoti su finansiniais nusikaltimais, jie tebelieka vieni latentiškesnių nusikaltimų. Tokių nusikaltimų išaiškinimas užima labai daug laiko ir reikalauja ne tik gerai paruoštų specialistų, bet ir šiuolaikinių technologijų, informatyvios informacinės bazės, tarptautinio bendradarbiavimo.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FINANCIAL CRIMES IN KLAIPEDA DISTRICT

Main concepts (key words): financial crimes, latenticity of financial crimes, criminological characteristics of financial crimes, identity of financial criminal.

SUMMARY

Financial crimes are a certain criminal activity described in the Criminal Code, performance of which cause threat to the financial system of the Republic of Lithuania by evading taxes, releasing counterfeit money, securities or by violating the order of turnover of such valuables.

The nature of financial crime concept is revealed, peculiarities of financial crimes criminological characteristics analysed, tendencies of financial crimes in Lithuania during 1995-2005 reviewed, qualitative and quantitative features of financial crimes in Klaipeda district, structural changes and their peculiarities analysed, main guidelines of financial crimes latenticity cause supplied with reference to the analysis of financial crimes mechanism and personal researches, means, that ought to be taken in prevention of financial crimes and their latenticity, were determined by analysing the criminological researches in Lithuania, literature of foreign countries, Laws of Lithuanian Republic, statistical reports of IT and Communication Department under the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania, annual activity reports of Financial Crime Investigation Service, literature of criminology, criminal law and other sciences.

Despite the variety of measures taken against financial crimes they still remain among of the most latent crimes. Solving of such offences takes not only a lot of time and requires well-prepared specialists but also modern technologies, up-to-date informational database and international cooperation.

ANKETA

Apie finansinių nusikaltimų daromą žalą, latentškumo lygį ir jo priežastis

2006 m. lapkričio mėn. d.

Klaipėda

Ši anketa paruošta Artūro Pakalniškio, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Teisės ir policijos veiklos programos magistranto, baigiamajam magistro darbui, kurio tema „Finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kriminologinė charakteristika“. Šia anketa siekiama sužinoti nuomonę apie finansinių nusikaltimų daromą žalą, latentškumo lygį ir latentškumo priežastis. Todėl prašyčiau Jus išsamiai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Jūsų nuomonę padėtų rašant minėtą darbą.

Šis tyrimas yra anoniminis. Visi duomenys bus panaudoti tik baigiamajam darbui.

Prašome pateikti atsakymus pasirenkant Jums tinkamą variantą. Tinkamus atsakymus pažymėkite „X“ arba įrašykite.

1. Ar Lietuvoje pakankamai aktuali problema – „Finansiniai nusikaltimai“, atsakant „taip“ arba „ne“ prašome atsakymą pagrįsti?

- taip;
- ne;
- neturiu nuomonės.
-
-

2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos Respublikoje didelis finansinių nusikaltimų latentškumo lygis?

- iki 50 %;
- nuo 50 iki 90 %;
- daugiau kaip 90%.

3. Kokios pagrindinės finansinių nusikaltimų latentškumo priežastys?

- informacijos apie finansinius nusikaltimus stoka žiniasklaidoje (masinėse informavimo priemonėse).
- baimė netekti darbo (verslo partnerių).
- problemos neaktualumas visuomenės piliečiams.
- kita.....
-

4. Kokios priemonės padėtų sumažinti finansinių nusikaltimų latentiško lygį?
- informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimas per masines informavimo priemones.
 - anoniminių telefonų steigimas.
 - atlygis už suteiktą informaciją.
 - kita.....
5. Kokių paskatų vedini asmenys praneša teisėsaugos pareigūnams apie daromus ir padarytus finansinius nusikaltimus?
- iš asmeninių paskatų (siekiant keršto ar konkurentų pašalinimo).
 - siekiant teisingumo.
 - kita.....
6. Kaip Jūs manote, ar sankcijos, numatytos už finansinių nusikaltimų padarymą, yra pakankamai griežtos?
- taip;
 - ne;
 - neturiu nuomonės.
7. Ar bendradarbiavimas, tarp skirtingų institucijų, kovojant su finansiniais nusikaltimais, yra pakankamai efektyvus?
- taip;
 - ne;
 - neturiu nuomonės.
8. Kokių priemonių pagalba dažniausiai nustatomi finansiniai nusikaltimai?
- operatyvinėmis priemonėmis
 - gaunant informaciją iš viešų informacijos šaltinių
 - kita.....
9. Jūsų nuomone, kokios priemonės padėtų sumažinti finansinį nusikalstamumą Lietuvoje?
- sankcijų už tokių nusikaltimų padarymą griežtinimas.
 - finansinių nusikaltimų latentiško mažinimas.
 - teisėsaugos institucijų veiklos gerinimas.
 - kita.....

Dėkoju už nuoširdžius ir išsamius atsakymus.

ANKETA

Apie finansinių nusikaltimų daromą žalą, latentiško lygį ir jo priežastis

2006 m. lapkričio mėn. d.

Klaipėda

Ši anketa paruošta Artūro Pakalniškio, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Teisės ir policijos veiklos programos magistranto, baigiamajam magistro darbui, kurio tema „Finansinių nusikaltimų Klaipėdos apskrityje kriminologinė charakteristika“. Šia anketa siekiama sužinoti nuomonę apie finansinių nusikaltimų daromą žalą, latentiško lygį ir latentiško priežastis. Todėl prašyčiau Jus išsamiai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Jūsų nuomonė padėtų rašant minėtą darbą.

Šis tyrimas yra anoniminis. Visi duomenys bus panaudoti tik baigiamajam darbui.

Prašome pateikti atsakymus pasirenkant Jums tinkamą variantą. Tinkamus atsakymus pažymėkite „X“ arba įrašykite.

1. Jūsų nuomone, kas tai yra „Finansiniai nusikaltimai“?
 - nusikalstamų veikų grupė, numatyta LR BK nusikaltimai finansų sistemai skyriuje.
 - nusikalstamos veikos, kuriomis kėsinamasi į valstybės finansų sistemą.
 - visos nusikalstamos veikos kuriomis pažeidžiamos ekonomikos, finansų bei valdymo sritis reguliuojančios normos.
 - kita.....

2. Kam padaroma žala finansiniais nusikaltimais?
 - privačiam verslui.
 - esamai finansų sistemai valstybėje.
 - makroekonominiams valstybės rodikliams (BVP, BNP).
 - kita.....

3. Ar Lietuvoje pakankamai aktuali problema „Finansiniai nusikaltimai“?
 - taip;
 - ne;
 - neturiu nuomonės.

4. Ar Jums yra tekę pažeidinėti įstatymus reglamentuojančius buhalterinės apskaitos, mokesčių mokėjimo, ataskaitų pateikimo tvarką ar kitais veiksmais daryti veikas, dėl kurių numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus finansų sistemai bei likti už tai nubaustiems?
 - taip;
 - ne;

kita.....

5. Ar Jums yra žinoma, kad kiti asmenys tai yra darę?

taip;

ne;

6. Kokios priemonės Jus, ir, Jūsų manymu, kitus asmenis paskatintų pranešti apie tokius nusikaltimus teisėsaugos institucijoms?

informacijos apie finansinius nusikaltimus ir jų daromą žalą pateikimas per masines informavimo priemones.

anoniminių telefonų steigimas.

atlygis už suteiktą informaciją.

kita.....

.....

7. Jūsų nuomone, kodėl žmonės nėra linkę pranešti teisėsaugos institucijoms apie finansinių nusikaltimų darymą?

informacijos apie finansinius nusikaltimus stoka žiniasklaidoje (masinėse informavimo priemonėse).

baimė netekti darbo (verslo partnerių).

problemos neaktualumas.

kita.....

.....

8. Kaip Jūs manote, ar sankcijos, numatytos už finansinių nusikaltimų padarymą, yra pakankamai griežtos?

taip;

ne;

neturiu nuomonės.

9. Jūsų nuomone, kokios priemonės padėtų sumažinti finansinį nusikalstamumą Lietuvoje?

sankcijų už tokių nusikaltimų padarymą griežtinimas.

finansinių nusikaltimų latentškumo mažinimas.

teisėsaugos institucijų veiklos gerinimas.

kita.....

.....

10. Kaip Jūs manote, jei sumažėtų finansinių nusikaltimų ar Lietuvoje gyvenimo lygis pagerėtų?

taip;

ne;

neturiu nuomonės.

Dėkoju už nuoširdžius ir išsamius atsakymus.